

17e JAARGANG No. 18

1 APRIL 1973 — *f* 1,50

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD



Glatiks, "rijstpikkers", speciaal voor Tong Tong getekend door Tjen Tjauw Soe.

BIJ DE VOORPLAAT

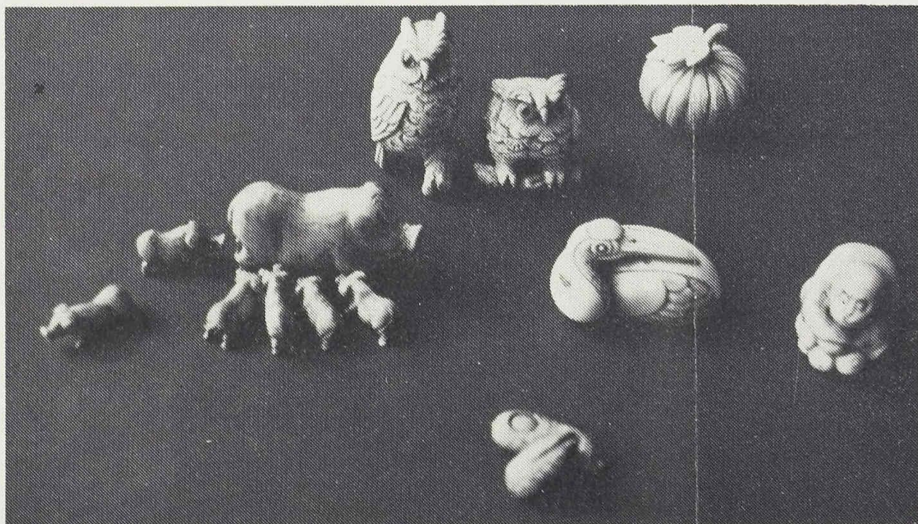
"Feng Ma Niu Pi Hsiang Chi"



...Vijf jaar lang Chinese karakters penselen...

Als ik in de étalage van een antiquair iets heel moois zie, een stukje bewerkt ivoor, een vaas, een beeldje dan probeer ik me altijd de maker voor te stellen. Hij moet al minstens een halve eeuw dood zijn en ten tijde van zijn activiteiten als kunstenaar ook al bejaard. Want mooie, werkelijk mooie dingen zijn oud, die associeer je met eindeloos geduld, levenservaring, ervaren handen.
Nu kunt U me deze denkwijze niet helemaal kwalijk nemen, want daar ben ik in de loop der tijden toe gekomen. Na herhaaldelijke aanschouwing van de moderne kunsten, zoals de klodders van Appel, de 6 gelijke potloodlijntjes (op een vel wit papier, ingelijst prijs *f* 1.500,—) van Carel Visser en de gedroogde mest (ook ingelijst, prijs idem) van Jantje Wolkers. En zie wat een levende, sterke kerels die wel zijn, net als de creëerders van de ontelbare hopen oud schroot (modern plastiek) gedeponeerd in diverse Nederlandse parken. Die léven allemaal nog, reken maar van yes, daar komen we niet zo gauw van af.
Daarom ben ik door de kennismaking met Tjen Tjauw Soe, een kunstenaar in levende lijve van prachtige oude kunst, een beetje van mijn apropos gebracht. Met Kerstmis kreeg ik van een kennis een beeldige aquarel-briefkaart, een glatik op een padi-aar. "Waar heb je die kaart vandaan?" vroeg ik, toen ik hem ontmoette. "Van mijn vriend Tjen, hij maakt ze dagelijks, ook van die lange panelen. Hij snijdt ivoor, maakt prachtige miniatuurtjes van keramiek, hout, hij doet van alles......
"...en hij woont natuurlijk in China!" vulde ik aan.
"Neen, hij woont hier in den Haag!"
Tjen Tjauw Soe woont inderdaad in den Haag, Javastraat 149, in een hofje aan een zijstraat tegenover de Balistraat. Eerst een rij afgekeurde, halfgesloopte woningen en dan een vriendelijk hofje met nette tuintjes. Een helder vertrek, huiskamer-atelier, waarbij je ogen tekort komt voor alles wat aan de muur hangt of keurig in rekjes tentoongesteld is. Het maakt de indruk van deel van het interieur te zijn en als je aan Tjen vraagt of iets te koop is zegt hij meestal aarzelend "neen", of hij weert af met een " 't is duur hoor!" Heeft U ooit een kunstenaar ontmoet die van zichzelf zegt dat hij duur is?
Tjen werkt soms hard aan bepaalde orders, soms ook niet. "Ik heb zo weinig nodig. Ik koop wat ik nodig heb, ik heb mijn piano, mijn boeken, ik hou van lekker eten - tjobah, kent U een Chinees die niet van lekker eten houdt? - en koken, wat moet ik nog meer. Een groot huis, hoeft maar niet, soesah bikin bersih; dit is toch groot genoeg voor een boedjang?"
Waar hij vandaan komt, zijn beroep geleerd heeft?
'Geboren en getogen in Bandoeng, als kleine jongen al in de leer bij een sin-sei (Chinese goeroe) Vijf jaar lang niets dan Chinese karakters penselen, tot in de perfectie. Daarna kwam het vanzelf, bloemen, vogels, dieren, het is dezelfde techniek. Rijstpapier vloeit uit, je moet dus vlug en zeker je penseel uitstrijken, corrigeren, uitwissen kan niet. Als het fout is, verspeel je het hele vel.
"Wanneer bent U naar Holland gekomen?"
"In 1946. Naar de Academie om binnenhuisarchitectuur te leren. Stelde niets voor, ligt me niet. Maar ik moest intussen toch wel leven, dus pianospelen maar in bars en gelegenheden. Jazz. U kent Harry Lim toch wel in Indië, speelde toch altijd voor de radio? Heb ik vaak mee samengespeeld. Leuk. Nou, zo ben ik die eerste jaren doorgekomen. Toen ben ik maar gaan schilderen, keramiek gaan doen. Opdrachten, ik doe veel restauratiewerk voor antiquairs, ze kopen ook wel wat van me, ik ben niet

lees verder pagina 4



......miniatuurtjes van hout, ivoor, steen en been......

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 17e JAARG. No. 18
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: Tjalie Robinson
Redactie: Tjalie Robinson, J. H. Ritman, G. H. Bartman, Ch. J. A. Manders.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,50. Abt. Nederl.: kwart. *f* 8,50, halfj. *f* 17,—; jaar *f* 34,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,— **Buiten Europa:** jaar *f* 42,—.
Abt (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië, Singapore en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

SALUUT, SALUUT, SALUUT!

Als hij bestond in Tong Tong, dan zou hij elk jaar groter worden. Daarom hebben wij hem maar niet gemaakt: een kroniek der Indische overledenen, ver of nabij, zeer bekend of minder bekend, maar allemaal "familie". Soms worden we direct in kennis gesteld, vaak via-via. Een vaak ook horen we het zelfs van goede, oude Tongtongers veel te laat omdat tussenpersonen het vergaten door te geven. Het schijnt of het drukke gejaagde leven hen wier voetstap vertraagt, gewoon onder de voet loopt! Nu een ander, morgen wellicht mij. Ween nimmer. Het behoort bij het leven. Maar onder Indischgasten wordt **niemand helemáál** vergeten!

*

Zo zagen wij in "IEV-Contact, het Orgaan van de reunie-club IEV-kweekschool en hoofdacte - Bandoeng", een tweetal namen die ook vér buiten onderwijskringen bekend zijn geworden, ook al verschilden ze een generatie met elkander van leeftijd. We bedoelen **Mej. Constance Otto,** lerares aan deze kweekschool, en **Piet Logeman,** eens leerling aan diezelfde kweekschool.

Uit de aan hen gewijde afscheidswoorden van hun collega's en vrienden leren wij de overledenen op ongewone wijze kennen: in een soort "actuele onsterfelijkheid": omdat ze immers nog steeds in onze voorstelling "voor de klas" zijn (en tot hun dood blijven). Voor alle anderen blijft een onderwijzer(es) immers na de lagere schooltijd verder voorgoed "verleden tijd", associatie met een voorbije jeugd, "passé defini".

Tóch groeien ze "met ons mee op", worden volwassener, grijzer en...... sterfelijker. Zijn al heel lang deel van ons eigen leven met alle deugden en zwakheden van onszelf (i.pl.v. de volmaakte goeroe van destijds) en daarom zijn ze **voor elkaar** "voller" en dierbaarder geworden dan voor ons. Als dan bij het eind van hun leven het aureool van vroeger behouden blijkt, wel, dat is dan voor óns de mooiste hormat die ze toegedeeld kan worden. Saluut, Constance! Saluut, Piet!

*

Mochten wij verdrietig zijn om het enkele sterfgeval in bovengenoemd orgaan, het orgaan van de ex-officials uit de Indische voetbalwereld (met een veel groter activiteits terrein) bestrijkt een veel groter "ereveld", zoals af en toe blijkt uit een overzicht van hen "die ons vóór gingen". Waarop namen prijken zowel van hoofdofficieren en hoofdambtenaren als van academici en topfiguren uit handels- en bedrijfsleven, maar ook de namen van "kleine boengs" uit de maatschappij, maar beroemdheden wier naam eens op ieder's lippen lag van Sabang tot Merauke.

In het Maartnummer werd een Saluut gebracht aan **Pi Geertsema,** de Napoleon van Hercules, klein van gestalte, maar in alle opzichten de evenknie van Mantiel Bodegraven, Galstaun, Heuer, Davies, Olive - ik noem maar ineens op wat vóór in het geheugen ligt (hoewel ikzelf nooit voetballer was!), die, in scharlaken rood en wit gestreepte truien, de kijkers lokte naar het Deca Park van ver achter Angkee in het uiterste Noordwestelijke hoekje van Betawie tot Rawa Bangkeh in het uiterste Zuidoosten!

In die beginjaren van "Hercules" was de erg jeugdig uitziende Pi Geertsema (vaak Piepie genoemd) het idool van elke scholier en menige vijfde tot en met zevende klasser (inclusief ondergetekende) heeft zonder een sous op zak (en liefhebbende oom in de queues voor de loketten) de paggers om het terrein gesrobot om Pi in actie te kunnen zien - om dit na langer dan een halve eeuw nog steeds niet vergeten te zijn!

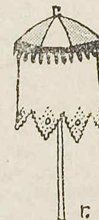
Ja...... en dan **liep** je terug helemaal naar Mèstèr (Mr. Cornelis) tanggoeng een pak slaag riskerend omdat je te laat thuis zou komen (twaalf kilometer vér, Peh! Al hardlopend en voetballend met ramboetanschillen en wat dies meer zij!). Ja, voor Pi! Forget him never!

Een heel stuk ouder was in die dagen **Carli** (hij stierf op zijn 94ste jaar!) en toen hij (uit Holland) naar Indië kwam al een beroemdheid, immers al opgesteld geweest in een internationale wedstrijd tegen Engeland! Ook Carli behoorde tot de baanbrekers van het voetbal in Indië - al is hij later voor veelsoortige andere interessen (o.a. als filmproducer!) vaak voor vele jaren van de voetbalvelden verdwenen.

In Tong Tong zijn aan deze merkwaardige eeuwig avontuurlijke en branië doorbreker en ondernemer vaker artikelen gewijd. Maar weet U, dat was een sporttijd die men tegenwoordig niet meer kent of begrijpt. Nu kent men alleen nog maar techniek en geld. Pi en Carli zijn beiden nog uit de tijd van Sport met een Hart.

Saluut aan de voetballers uit die tijd. Het was een eer ze te kennen, en het is nog steeds een **eer** ze niet vergeten te zijn.

T.R.



Voorbij de 60.000!

Er zijn mensen die eeuwig "teroes poekelen". Dat hoeft overigens niet te verbazen in een tijdschrift dat "Poekoel Teroes!" tot strijdleus heeft. Hoe dan ook, deze mensen blijven dóór storten voor ons Fonds 60.000, hoewel het al lang "ruimschoots vol" is. Terwijl ze daarnaast óók al regelmatig offeren voor de Bruine Bus!

Aanvankelijk overwogen wij tóch definitief een kap te zetten na die 60.000 en alles wat méér was over te hevelen naar de Bruine Bus, ook al omdat uit dit fonds continu steun verleend wordt aan hen die het direct nodig hebben in Indonesië. Terwijl het Fonds 60.000 (eigenlijk Hidoep Teroes Fonds geheten) niet aangetast wordt, maar alleen maar zijn rente regelmatig naar Indonesië stuurt t.b.v. GIKI en BOS.

Maar achteraf - en na gesproken te hebben met verschillende schenkers speciaal voor het Fonds 60.000 - hebben wij besloten om dit Fonds rustig verder te laten groeien als men dat wil. Want niet alleen betekent dit dat méér rente weggestuurd kan worden (terwijl "in Ende" de eindpot voor GIKI en Bos natuurlijk groter zijn zal), maar laat ons wél wezen: **in deze tijd van voortdurende geldontwaarding is het best goed als onze Fondsen blijven groeien om "bij" te blijven en zoveel mogelijk een oorspronkelijke topwaarde blijven houden.**

In deze tijd, nu iedereen schouderophalend accepteert dat álles reddeloos afglijdt en men genoegen neemt met automatische waardevermindering (onze guldens waren eerst Indisch zilver met een gouden standaard, toen Nederlands "gewoon" zilver en nu zijn het al nikkelen ondingen geworden - wie zei daar: blik? waar niemand meer tegen protesteert, schijnen we bij Tong Tong tóch in staat te zijn een fonds te stichten dat het verd...... omlaag te gaan. Hoe kééén? Kén!

goedkoop, maar altijd nog goedkoper dan die prijzen die zij vragen voor iets wat soms niet eens antiek is".
Hij laat me zijn kostbaarheden zien. Vaasjes, flesjes, miniaturen van keramiek, ivoor, steen, hout. Prachtige combinaties van verschillende materialen. Een vrucht waar een wespje uitkruipt, een minuscuul meloentje met een afschroefbare top (zie foto), een vis, uiltjes, vogels. Je denkt bij deze kunstwerkjes aan een ver-affe, onbereikbare kunstenaar en hier zit hij voor je, in Den Haag.
"Waar haalt U ivoor vandaan?"
"Ik koop oude biljartballen op. En diverse houtsoorten haal ik bij een handelaar die speciaal kleine stukken verkoopt. Maar ook dit (hij bukt zich, raapt een schoongeschraapt hondenbot op) kan ik heel goed gebruiken. Ach het is niet zo moeilijk hoor!"
Het klinkt bijna als een verontschuldiging dat hij misschien teveel over zichzelf heeft gepraat en we m o c h t e n eens denken dat hij iets geweldigs doet.
Tjen schildert op rijst- en bamboepapier, zijde, linnen. Zijn materialen komen uit Sjanghai en Peking, inkten en gereedschappen maakt hij zelf. Hij werkt met natuurlijke materialen, aan plastic heeft hij een hekel. Naast zijn klassieke kunst, maakt hij ook surrealistische, moderne voorwerpen. Fantasieën waar hij, zoals hij zelf zegt, van griezelt. Maar zelfs die vreemde kunst is verfijnd, in details volmaakt van lijn. "Gila-gilaän", noemt Tjen het eenvoudig, letterlijk het best te vertalen met "gekkenwerk".
Tjen Tjauw Soe, een Bandoengse jongen, de meest ongekunstelde kunstenaar die ik ooit ontmoet heb. Een bescheiden, onopvallende figuur, geen bijzondere kleren, geen lange haren, cleanshaven. Je kunt met hem beter praten over de gewone dingen uit Indië, dan over zijn kunst. De kunst is van hem, alleen hij weet hoe je een glatik, een kepodang, een papegaai, een bloem moet neerzetten. Alleen Tjen weet hoe je uit een stukje ivoor een katjang kunt snijden, zo echt dat je die direct zou willen openbreken. Hij schudt aan de katjang. "Nah, hoor je? Het nootje zit los. Ik heb net zo lang zitten oetik-oetik (peuteren) tot het ding los kwam te zitten, moet toch? Dat doe ik onder het kijken naar Peyton Place, die lui knoeien maar door, dus ik ook maar!"
Hij geeft, speciaal voor de foto in Tong-Tong een staaltje letterschrijven weg. Op het papier staat: Feng Ma Niu Pu hsiang chi = wind - paard - koe - niet gelijk. Een Chinees gezegde: paard en koe kunnen op elkaar lijken, in de wind zie je pas goed het verschil: het paard staat met zijn kop tegen de wind in; de koe staat er met zijn rug naar toe.
Korter gezegd: jij bent jij, ik ben ik, laten we ons niet met elkaars zaken bemoeien. Ik geloof dat Tjen zich dit gezegde tot devies heeft gesteld. Hij gaat kalm zijn gangetje als kunstenaar. Met de enige subsidie die hij van zijn Schepper ontvangt: inspiratie, creativiteit, tevredenheid.

Lilian Ducelle

Noot:

Dit stuk kan ook gelezen worden als een vervolg op ons stukje "Tweemaal in de krant" in ons nummer van 1 maart, pag. 3, waarin Rawit het vermoeden uitspreekt dat de Indischman in Holland zich net als de Chinees weinig moet aantrekken van de "assimilatie-aandrang" in de maatschappij hier, wat immers toch nooit helpt ook al zijn wij "Nederlanders als iedereen". Er ZIJN definitieve, grote verschillen......Red.

De Haagse Pasar Malam

Volgens een persbericht van de Pasar Malam Den Haag zal de 15de Pasar Malam wederom in de Houtrusthallen worden gehouden en wel van 25 juni t/m 1 juli a.s.

Zoals de bezoekers in de afgelopen jaren wel hebben gemerkt, neemt het aantal standhouders van andere tropische en subtropische landen geleidelijk toe, zodat men met steeds meer recht t.a.v. de oude Pasar Malam kan spreken van een Ontwikkelingsbeurs. Uiteraard zullen de talrijke eettentjes en het uitgebreide amusementsprogramma altijd behouden blijven. Zij zorgen voor een aparte gezellige beurssfeer op alle pasarmalams, die er bij het grote publiek - terecht - goed in gaan.

Over het programma valt in dit beginstadium nog niet veel te melden, maar wie de advertenties in dit blad regelmatig volgt, blijft uitstekend op de hoogte.

*

Wij hebben echter het verzoek om voor informaties omtrent de Pasar Malam niet meer ons kantoor te bellen, omdat de Pasar Malam een eigen kantoor heeft dat direct te bereiken is en wel op de nummers 070 - 64 52 49 en 18 05 85. Maak er direct een notitie van in Uw agendaboekje, want telefoontjes over de Pasar Malam nemen wij werkelijk niet meer aan omdat we het met ons eigen werk al druk genoeg hebben. Het verbaast ons overigens nog steeds dat de Pasar Malam niet in het telefoonboek voorkomt en b.v. de Pasar Dalam wél!
Anyway: good luck verder met alle Pasarmalam-pret!

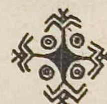
---

1 APRIL

Op den-eersten-april, verloor Alva zijn bril... De Brielenaars herinneren het zich nog en maken er een feest van. Maar ook buiten Den Briel herinnert men zich dit versje nog wel: het is een stukje uit het verleden overgewaaide folklore, net als de Zilvervloot-ballade, die nu dankzij de helden van deze tijd, onze voetballers, plotseling weer in populariteit heeft gewonnen, en dat was ons zéér welkom, want Albert dreigde langzamerhand de faam van Piet Heyn royaal te overvleugelen en een Zilvervloot is toch altijd nog wat anders dan een zelfbedieningswinkel, al is dat misschien ook wel "een Zilvervloot". Wij zouden graag geloven, dat in die verovering van Den Briel ook de oorsprong lag van de goede gewoonte elkaar op die datum voor de gek te houden. Wij stuiten dan aanstonds op de moeilijkheid dat ook ver buiten Nederland de gewoonte bestaat, die eerste van de vierde maand als een soort gekkendag te beschouwen. Het is moeilijk aan te nemen, dat al die vreemde volkeren deze gewoonte zouden hebben ontleend aan een wapenfeit van onze vaderen, zo lang geleden dat maar weinigen onzer a prima vista kunnen uitleggen wat er eigenlijk op die gedenkwaardige 1 april 1572 gebeurde. Maar zonder eenkennig te zijn mogen wij toch wel stellen, dat de herinnering aan de val van Den Briel ons allen nog een extra steuntje in de rug geeft, als wij onze buurman op die dag een poets trachten te bakken. In dat goede oude Indië was de aprilgrap in de kranten een traditie waarvan geen gevatte krantenman zou afwijken. Wij herinneren ons nu nog met vreugde, hoe wij enige honderden Djakartanen naar het station op het Koningsplein lokten met een leugenachtig verhaal over de aankomst van een of andere hoogwaardigheidsbekleder. Eindeloos vernuft en vindingrijkheid is bij gelegenheid ten koste gelegd aan de constructie van een "echte goeje". Want zoals elke verdienstelijke leugen behoort het verhaal, dat men de serieuze lezer op 1 april voorlegde zoveel waarheid of althans waarschijnlijkheid te bevatten dat hij erin vloog en zich aldus met zijn abonnementsgeld om de oren liet slaan. In Indië was de vaardigheid in het opdissen van zeer misleidende aprilmoppen tot een ware kunst ontwikkeld......
Ach, dit is allemaal, als zoveel, verleden tijd. In het Nederland van deze tijd holt het leven met zulk een snelheid voort dat, zeker in de dagbladen, een aprilmop niet meer past. Tong Tong loopt netjes in de rij: geen stukje met een valluik, dat ons gelegenheid zou geven veertien dagen later aan het adres van boze of geamuseerde lezers te zeggen: Ha, ha - vergaten jullie dat het 1 April was? Langzaam maar zeker verschrompelen in dit koude, harde leven de grapjes, waarmee wij, onnozele zielen, ons destijds zo innig amuseerden.

J.H.R.

P.S. Wie herinnert zich nog één van de vele Aprilmoppen waaraan de Indische dagbladen zich regelmatig "bezondigden?" Wij herinneren ons er geen één! - Red.



Over Groot En Klein

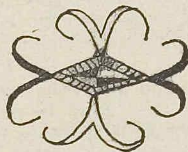
In het jaar 1952 kreeg de Amerikaanse piloot John Thomas Downey van het C.I.A. (Central Intelligence Agency) opdracht boven China luchtfoto's te maken. John Downey ging.
Op 29 November van datzelfde jaar werd zijn C-47 met een luchtdoel raket omlaag geschoten en Downey kreeg levenslang wegens spionnage. President Nixon zag echter kans hem vrij te krijgen en na een gevangenschap van 20 jaar keert John Thomas Downey nu naar de States terug.
"Het is net een droom. Ik ben erg blij, dat ik nu weer vrij ben en ik wil dolgraag naar huis om mijn moeder te bezoeken die ernstig ziek is". In Washington werd bekend gemaakt dat Downey 20 jaar salaris met terugwerkende kracht zal ontvangen plus een toeslag voor de periode van zijn gevangenschap.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Op 8 december 1941 zei de NEDERLANDSE REGERING (niet de Nederlands-Indische, maar de NEREDLANDSE) tegen het KNIL, de ambtenaren en particulieren: "Wij, de NEDERLANDSE REGERING hebben Nippon de oorlog verklaard. Hier heb je een ouderwetse spuit model 1895 en een grijsgroen jasje en ga nou de Djep maar te lijf!" Het KNIL, de ambtenaren en de particulieren gingen.
U kent het resultaat. De Nederlanders werden verslagen; het KNIL, alle ambtenaren en alle particulieren gingen in krijgsgevangenschap om 40 maanden later, Augustus 1945 weer vrij te zijn. Niet door tussenkomst van de Nederlandse Regering, maar door de Amerikanen.
Maakte Nederland nou de geleden ellende goed door 40 maanden achterstallig salaris uit te betalen? Kom nou! Er zijn door de Nederlandse Regeringen argumenten gebruikt, waarvan de hartslag overslaat. Zo'n argument is b.v. dit: "En bovendien meneer de president, wat moeten die ambtenaren met al dat geld doen?"
De minister van Buitenlandse Zaken ad interim, mr. Th. H. Bot in de Tweede Kamer: "Nederland is nooit salaris aan KNIL-militairen schuldig geweest, zodat van onthouding van salaris door Nederland aan krijgsgevangenen geweest zijnde KNIL-militairen ook niet kan worden gesproken. De salarissen voor het KNIL waren een zaak van de begroting van het voormalige Nederlands-Indië. De geldmiddelen van het rechtspersoonlijkheid bezittende gebiedsdeel waren strikt gescheiden van die van Nederland."

*

Aldus **G. L. Bartman,** die er een sarcastisch nawoord op geeft over groot denken en klein **denken** van respectievelijk Amerika en Nederland. Waarover alleen maar kleine discussies kunnen volgen die we liever voorkomen willen.
Want men zal b.v. het feit van het éne geval van één Amerikaanse militair en onze hele weermacht met elkaar willen vergelijken. Maar wie een tijdje in Amerika heeft gewoond weet dat de **totale** en **voortdurende** zorg van Amerika voor zijn veteranen (van de oudste van de vorige wereldoorlog af tot de allerlaatste van Vietnam toe) een zó ontzaglijke nationale zorg is van ongetelde milliarden, daar hebben we hier geen idee van.
Vergelijken wij daarmee de totaal weggekaarte historie en Laatste Oorlog van het KNIL dan komen we tot andere woorden dan "klein". Dit is in alle standen uiterst kleinburgerlijk en oneervol. Waar zulk ge-koehandel om een peuter-kabinetje volkomen bij past......



Wonderen der Natuur

In TONG TONG No. 17 van 15 maart 1973 de vermelding van de Klappa Brodjol.

Ja, voor de mens zijn de wonderen de wereld nog niet uit. Zo had ik in Nieuw Guinea achter ons huis een zuurzakboom - de enige op het erf - die bij vruchtdracht zijn vruchten droeg aan de wortels. Niet één enkele vrucht, doch wel vijf behoorlijk grote vruchten. De smaak was geheel zoals die van de vrucht groeiend aan de takken. Zo groeide in onze tuin ook een blimbing woeloeh boom, die geen bloemen had en toch vruchten met trossen van wel vijftig stuks die een lengte hadden van 20 centimeter elk.

De vijand van de djeroek sambal is de Jasmin slingerplant. In 1955 groeide er in onze tuin een goed groeiende djeroek sambal boom, die een groot aantal vruchten droeg. Die djeroekboom groeide reeds een vijftal jaren en we kregen een behoorlijk aantal vruchten. In 1957 kreeg ik van een kennis een stek van de Jasminplant, die ik tegen de djeroek boom in de grond stak. De Jasminplant groeide snel en...... het jaar dat wij van de djeroekboom de vruchten zouden oogsten, was er geen enkele djeroekvrucht te bekennen! Ook verschrompelde de boom en vielen de bladeren af.

Zo ziet men dan, de wonderen zijn de wereld nog niet uit en zijn vaak totaal onbegrijpelijk voor de mens.

Si Klaas

Reacties Van Lezers Op Onze Mini-Enquette Geanalyseerd

Door Drs. G. L. Cleintuar

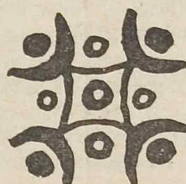
Ook als gij u "niet met politiek bemoeit" bemoeit de politiek zich met u!

Ieder doet aan politiek, ook als hij er niet aan doet, want hij laat dan anderen de ruimte om hun politieke idealen - en dat zijn dan meestal niet de uwe! - te bevorderen of te verwezelijken. Drs. G. L. Cleintuar vond in de antwoorden, die lezers gaven op de vraag, waarom Indische mensen zo weinig neiging gevoelen bewust stelling te nemen in de politiek aanleiding ons uitvoerig van zijn inzichten op de hoogte te stellen. Wij vinden zijn stuk belangwekkend genoeg om ondanks het bezwaar van de grote lengte tot publicatie over te gaan.

Uw verzoek in TT van 15 nov. 1972, te willen vertellen waarom naar het oordeel van de lezers de Indischman zich niet met politiek inlaat, is mij ontgaan, anders zou ik daar zeker óók op gereageerd hebben, al geloof ik niet dat een beknopte uiteenzetting van het waaróm van de schijnbaar a-politieke houding van de Indischman altijd mogelijk is. Beknoptheid is soms een voordeel, doch niet altijd. Het onderwerp-zelf dwingt nog wel eens tot een wat langere uitleg.
Onder het hoofd "Waarom geen politiek" zijn in TT van 15 febr. j.l. een aantal reacties van lezers afgedrukt, die ik persoonlijk bijna stuk voor stuk vind tegenvallen, met een paar uitzonderingen. Ze vallen over het algemeen tegen om twee hoofredenen:

a. Ze gaan uit van veronderstellingen, die altijd al onjuist zijn geweest of waarvan de onjuistheid in onze tijd is gebleken en
b. Ze stellen tegenover de geconstateerde gebreken van de nederlandse politiek of de politiek in het algemeen uiterst zelden een zinvol, bruikbaar en richtinggevend alternatief. Dit tweede punt is de Indischman waarschijnlijk zwaarder aan te rekenen dan het eerste.

Ik gebruik nu de TT-lezersreacties als aanleiding, maar in feite is het zo, dat men dit soort reacties ook buíten TT-kringen telkens weer kan beluisteren. Het heeft daarom wel zin, dacht ik, een paar zienswijzen van mijzelf, hier uiteen te zetten.
De vermeende niet-politieke houding van de Indischman is geen "modern" verschijnsel. Ze is bovendien beslist niet een "typisch indisch" verschijnsel, daar men het ook búiten indische kringen veelvuldig kan aantreffen en aantreft. Ik noem die houding "vermeend niet-politiek", omdat velen ten onrechte denken, dat als men geen lid is van een politieke partij of niet weet op welke partij men zijn stem moet uitbrengen, men dan niet aan politiek "doet". Dit is een grondfout in het denken van velen, helaas. En, zoals ik al zei, deze fout maken ook velen die nooit in de tropen zijn geweest.
Het woord politiek wordt doorgaans te eenzijdig uitgelegd als: het bedrijf van de politieke partijen. In feite is echter politiek: **iedere vormgeving aan een menselijke samenleving,** klein of groot, actief of passief. Het heeft iets, en zelfs heel veel, te maken met onze specifiek menselijke vrijheid, maar ook specifiek menselijke **verantwoordelijkheid,** om gestalte te geven aan de wereld waarin wij leven. Het is een direct uitvloeisel, een direct gevolg, van de voornaamste bijbelse opdracht van de Grote Schepper aan ons mensen om Zijn schepping te **beheren,** in Zijn naam. Dáárom ook zijn wij naar Zijn beeld geschapen, met de daarbij horende vrijheid én verantwoordelijkheid. Die vrijheid en verantwoordelijkheid voelen wij, mensen uit Indië, meestal ánders aan dan de politici in Europa, dat is waar, maar dit verlost ons nog níet van onze persoonlijke verantwoordelijkheid om ieder naar vermogen mede gestalte te geven aan de menselijke samenleving. En dat vermogen is altijd groter dan men denkt.
Wat onze vrijheid betreft, leggen wij die doorgaans teveel uit als een vrijheid van keuze uit de **bestaande** (politieke) mogelijkheden en wij zien over het hoofd, dat wij als mensen ook het vermogen bezitten ándere, nieuwe, mogelijkheden te **scheppen.** Op dit ogenblik is de houding van velen deze: Ik weet niet welke partij ik moet steunen, dús doe ik maar helemaal niets. Maar dit is zelfbedrog, want het is absoluut onmógelijk om niets te doen. Wij doen altijd iets, wat en hoe ook. Als we menen "niets" te doen, zullen we toch leven en dit leven zullen wij, bij gebrek aan een eigen politiek, bij gebrek dus aan éigen ideeën over hoe de menselijke samenleving eruit moet zien, noodgedwongen inrichten volgens gedrags-, denk- en gevoelspatronen die door ánderen voor ons zijn bepaald. Door ánderen, dat kunnen zijn: de regering van het ogenblik (die wij eigenlijk niet willen hebben), de opvoeding van onze ouders (eveneens niet door ons bedacht), het onderwijs dat ons gevormd heeft (ook dat hebben wij niet zelf uitgevonden) en, tenslotte, allerlei omstandigheden die naar ons gevoel vaak over ons gekomen zijn (zonder dat wij daar zeggenschap in hadden). Het is dus eigenlijk zó, dat als we menen "niets" te doen in politiek opzicht, we in feite door anderen geleefd worden, die anderen toestaan dat te doen; en dat is wel degelijk een politieke houding, zij het een passieve. Door schijnbaar niets te doen staan we toe en keuren we als het ware goed, dat anderen hún politiek doorzetten en uitvoeren......
Dat deze houding van schijnbaar niet-aan-politiek-doen niet nieuw is moge uit het volgende voorbeeld blijken. In 1922 ontving het Hoofdbestuur van het IEV een uitnodiging tot deelname aan actie van het "Comité voor de autonomie van Indië." De actie beoogde: verplaatsing van het bestuurszwaartepunt uit Den Haag naar Indië, dus autonomie en dat wel binnen het staatsverband van 't Koninkrijk der Nederlanden. De stelling, die het IEV-hoofdbestuur tegenover de actie innam (ik citeer):......"dat onze vereniging zich moet onthouden van deelname aan die actie, **omdat zij zich in haar streven wil onthouden van politiek, in welke zin ook.**" (Onze Stem, 1922, pag. 39/40)
Het is ons sedertdien hopelijk wel duidelijk geworden, dat het IEV wel degelijk aan politiek deed, of het dat nu wilde of niet. Door zich te onthouden van de autonomie-actie, door die bewust niet te steunen, steunde het in feite diegenen die tégen de actie waren en...... bedreef op die manier politiek, ten gunste van de bestaande regering, ten gunste van de toenmalige gevestigde orde.



Het is me trouwens nooit duidelijk geworden hoe het IEV zelf heeft kunnen geloven, dat het niet aan politiek deed. Zijn eigen acties voor meer en beter onderwijs in Indië, voor grondrechten voor de Indo-Europeaan, voor Landbouw-kolonisatie in de Lampongs, op Java of in Nieuw-Guinea, en de voorlichting en propaganda in het bondsblad "Onze Stem" getuigen alle van het tegendeel. Het waren stuk voor stuk politieke acties en al zijn uitspraken geven blijk van een politieke houding. Ook het IEV was niet tevreden met de indische samenleving van toen, zij wenste aan die samenleving een andere gestalte te geven, zó dat de Indischman beter aan zijn trekken zou komen naar haar opvattingen. Het doet er niet toe of die opvattingen "juist" of "niet juist" waren, evenmin als het ertoe doet op welke manier het IEV zijn doeleinden trachtte te bereiken. Waar het wél op aan komt is, dat het IEV wel degelijk eigen specifieke doeleinden hád, wel degelijk zich bepaalde voorstellingen maakte van een nieuwe (indische) samenleving, die er dus nog niet was, en dat het aan die nieuwe, door het verbond gedachte, samenleving op zijn manier en met de middelen die hen in die periode ter beschikking stonden vorm en gestalte trachtte te geven. Wat is dat anders dan politiek bedrijven? Dat die politiek geen succes heeft gehad en in de naoorlogse ontwikkelingen is doodgelopen is een geheel ándere zaak.

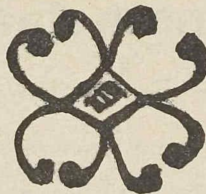
Het falen van de IEV-politiek en trouwens van de Indië-politiek in het algemeen zou achteraf kunnen worden toegeschreven aan een gebrekkig inzicht in het belang van zekere factoren, die op het eerste gezicht niets of heel weinig met Indië en de Indischman te maken schenen te hebben. Enkele van die factoren zijn: De invloed van westers denken, westerse wetenschap en westerse techniek op houding en gedrag van niet-westerse volken. Grote wereldstromingen als groeiend ethisch bewustzijn van religieuze of humanistische aard, naast andere zoals wereldsocialisme en wereldcommunisme. Toenemende bevolkingsdruk in het algemeen en in niet-westerse gebieden in het bijzonder (denk aan Duitsland's roep om Lebensraum en aan Japan's "groot-Aziatische welvaartssfeer") als direct gevolg (mede-Red. TT) van de overbevolking van dat land). Bedenk ook in alle objectiviteit, dat al zijn wij overtuigd van de goede trouw en de goede bedoelingen van de koloniale regeringen en wéten wij, dat er in de koloniën veel goeds is verricht, wij anderzijds niet kunnen ontkennen, dat met de gevoelens van menselijke waardigheid van volken, die van het Westen afhankelijk waren, generatieslang is gesold. Geen volk, dat zichzelf respecteert, zal zo'n situatie blijven aanvaarden. Als wij voor onszelf een gelijkwaardige plaats onder de zon opeisen en van de wereld vragen ons zonder

neerbuigendheid te accepteren zoals we zijn, dan zullen wij ánderen ditzelfde recht niet mogen onthouden. Sterker nog: Als wij alleen maar zouden strijden voor ónze mensenrechten en niet óók voor die van anderen, maken wij ons schuldig aan precies datgene wat wij toen in Nederlands-Indië en nu in Nederland onze regeerders verweten en verwijten. Er bestaat bij ons en bij anderen bovendien een neiging om heel goed te zien, waarin wij tekort zijn gedaan, terwijl we vaak blind zijn voor al datgene wat we méér hebben gekregen dan waar we om hebben gevraagd en misschien zelfs méér dan we als mensen hebben verdiend......

Door de onderschatting van de kracht en het belang van de zojuist genoemde factoren hebben we er tóen geen rekening mee gehouden. We hebben daardoor teveel gebeurtenissen in te klein verband gezien en we zijn bij al onze oplossingen (politiek of niet) veel te dicht bij huis, ons éigen huis bij voorkeur, gebleven. Waarom verwonderen wij ons er dan over dat die oplossingen toen zijn mislukt en waarom zijn we verbaasd en teleurgesteld als ze nu wéér mislukken? Het is toch immers zo, dat alle door mij opgesomde grote, algemene, factoren nu nog steeds werkzaam en geldig zijn? Het is immers zo, dat de naoorlogse ontwikkelingen op de terreinen van economie, wetenschap en techniek hun werkzaamheid en geldigheid alleen nog heel wat gróter hebben gemaakt? Nooit tevoren in de mensheidsgeschiedenis zijn de leuzen "Eén wereld of géén wereld" (One world or none) en "Eén mensheid of géén mensheid" zo waar geweest als nu. NU! Níet straks, níet later, níet wanneer onze kinderen of kleinkinderen groot zijn. Wij kunnen en wij mógen het niet (meer) uitstellen. Wie het tóch doet en wie "niets" doet bedriege zichzelf niet meer; hij of zij bedrijft ook dán politiek, er valt niet aan te ontkomen Maar het kan een politiek van zelfvernietiging betekenen en dan zou het oude Bijbelwoord weleens kunnen uitkomen: Wie denkt alles te hebben gewonnen, zal alles verliezen. ALLES, dat is niet alleen dat wat we nú hebben, maar ook dat wat we zo keurig netjes bestemd hadden voor onze kinderen en kleinkinderen. Want hún toekomst zal voor een belangrijk deel bepaald worden door wat wij in het heden doen... of níet doen.

Als er nog zo'n toekomst ís. Want indien we iets willen begrijpen van wat er in de jeugd van vandaag leeft, bij velen van hen tenminste, dan is het wel dit: de volwassenen, oordelen zij, zijn niet werkelijk volwassen, ze zijn niet volgroeid, want ofschoon ze met hun verstand zouden kunnen weten dat ieder ogenblik de Totale Vernietiging kan losbarsten, gedragen zij zich vandaag zoals zij zich gisteren en eergisteren hebben gedragen. Alsof heden niet **principiëel en wezenlijk ánders** is dan "tempo doeloe". Zó anders, dat, indien wij allen ons gedrag niet grondig veranderen en onze wereld, onze planeet aarde, niet humaner maken, ...na heden misschien geen morgen meer zal zijn. Voor niemand!

Het is dáárom, dat we niet in zwart-wit-schema's moeten denken (zoals dhr. Martinus meent), want we leven als mensen noch als duivels noch als engelen, d.w.z. in het tussengebied waar de grijstinten overheersen. Het is dáárom, meneer Segond von Banchet, dat we de moed moeten opbrengen risico's te aanvaarden en innerlijke conflicten niet bij voorkeur uit de weg te gaan. En het is dáárom, meneer Steenbeek, dat het niet voldoende is, om gelukszoeker te zijn, als men niet tegelijkertijd het geluk zoekt van ánderen, desnoods ten koste van



een stukje eigen geluk. En het is dáárom, tenslotte, dat ik niet zo blij ben met "de bescheidenheid van de Indo-Europeaan", want die "bescheidenheid" verhindert hem niet alleen te vechten voor zijn eigen fundamentele mensenrechten, maar óók voor die van anderen. Er was een tijd waarin we over al deze zaken nog gemoedelijk of verhit konden discussiëren. Daarna konden we met oosterse flegma zeggen, dat morgen wéér een dag was en dat de oplossing dan wellicht zou komen. Die tijd is, misschien voorgoed, voorbij en het is mogelijk dat "die dag van morgen" ons niet meer gegeven is.

Tenslotte een meer direct antwoord op de vraag, waarom de Indischman zich niet met politiek inlaat. Naar mijn mening is dat, omdat de ervaringen van de Indischman, vooral opgedaan in de tijd toen Indonesië nog Nederlands-Indië was, hem allergisch hebben gemaakt voor zelfs al het wóórd "politiek", zoals hij ook overgevoelig geworden is voor de woorden "revolutie" en "revolutionair". Aan politiek doen in de Indische koloniale samenleving betekende bijna altijd, vroeger of later: de kous op de kop krijgen en met nóg minder achterblijven dan men tevoren had. Hetzelfde geldt, en zo mogelijk zelfs in nog sterkere mate, voor de begrippen revolutie en revolutionair. Wie bijvoorbeeld, zoals destijds Douwes Dekker (een achterneef van Multatuli), sprak of schreef over "revolutionaire veranderingen, die in de indische samenleving zouden moeten plaatsvinden" werd bijna onmiddellijk, zowel door de overheid als door het publiek, voor een oproerkraaier gehouden en in de boeien gesloten en verbannen. Dit soort ervaringen maakt het niet gemakkelijk de werkelijkheid áchter de woorden te onderzoeken. Dat sommigen dit niettemin tóch hebben gedaan, pleit voor hen en getuigt van hun moed. Maar in het algemeen was de eerste reactie van de Indischman bij het horen of lezen van de woorden "politiek of "revolutie" die van: Ho! Uitkijken en afblijven!

Deze oude reactiepatronen hebben blijkbaar een lang, taai en hardnekkig leven, zodat ze tot in onze dagen voortduren. Maar wordt het geen tijd om ook in dit opzicht onze houdingen te herzien? Als mijn hypothese juist is hebben deze oude reactiepatronen niets, maar dan ook helemaal niets te maken met wat we zo zorgvuldig koesteren als biologisch overgeërfde of aangeleerde positieve eigenschappen, die ten koste van alles zouden moeten worden behouden. Integendeel, het simpele feit dat, zoals ik meen al te hebben aangetoond, wij altijd aan politiek doen (of we dat willen of niet), plus het feit dat zovelen van ons iedere dag weer opnieuw toch maar profiteren (of tenminste gebruik maken) van **revolutionaire** sociale en technische ontwikkelingen, zou ons een beetje wijzer moeten maken. Er zijn vele vormen van politiek en heel veel soorten revoluties. Als we er wèrkelijk van overtuigd zijn, dat we als Indischmensen een eigen specifieke bijdrage kunnen leveren aan het welzijn van de Mensheid, dan is mijn vraag: Wat is onze Indische politiek en wat is onze Indische revolutie?



DE ASTROLOGISCHE VERJAARS-KALENDERS zijn geheel UITVERKOCHT !

Verhuell wordt vrijmetselaar

door Dr. H. J. de Graaf

Na de bittere z.g. godsdienstoorlogen bleef er in de Christenheid tussen Rooms en Protestant een diepe kloof ontstaan, die zefs nú nog niet door het ijveren der Oecumenische beweging geheel gedempt is, laat staan in de 18e eeuw. Daarom is het begrijpelijk, dat toentertijd vanuit Engeland een beweging ontstond, die poogde een brug te slaan tussen mensen, van welke religie, van welke landaard, van welk ras zij ook mochten zijn. Dit loffelijke streven ging uit van de Vrijmetselarij, die in Londen begon met de oprichting der Groot Loge op 24 juni 1717.

Algemeen wordt aangenomen, dat de Vrijmetselarij ontstaan is uit de gilden der bouwmeesters. Deze streefden behalve het stoffelijke welzijn der broeders, ook hun geestelijk welzijn na. Op den duur werden behalve de eigenlijke "metselaars" ook buitenstaanders lid, zelfs vele aanzienlijken, tot ten slotte deze loges los van het eigenlijke bedrijf kwamen te staan en zich geheel op de geestelijke opbouw der leden toelegden, al bleven nog tot heden toe tal van overblijfselen aan het vroegere ambacht herinneren, b.v. het schootsvel, de troffel, de waterpas, uitdrukkingen als: werkplaats werkstuk enz. Ook werden van de vroegere bouwloges zekere "secrets" overgenomen, zoals herkenningstekens, het ritaal, sommige symbolen, welke geheim zijn.

Het moet voor de mensen uit die tijd een verademing zijn geweest, om moe van de dogmatische haarkloverijen der theologen afkerig van de stuitende onverdraagzaamheid van sommige gelovigen, broederlijk te mogen samenwerken aan de verheffing van de mensheid, onder het toeziend oog van de Opperbouwmeester des Heelals. Ook in ons Indië stichtte de Vrijmetselarij haar loges en vele nuttige stichtingen zijn aan haar ijveren te danken, b.v. scholen, bibliotheken, zelfs het Bataviaasch Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen te Batavia. Mogelijk op grond der geheimzinnige inwijdingsceremoniën stond het logegebouw bij de spraakmakende gemeente bekend als Roemah Sétan of Duivelshuis, ofschoon sommigen menen, dat deze minder sympathieke bijnaam ontleend is aan St. Jan de Evangelist, voor wie de Vrijmetselaren een grote eerbied koesteren.

De eerste loge op Java werd in Batavia in 1764 opgericht, doch het duurde vrij lang eer, na enige mislukkingen in 1809 de loge "de Vriendschap" te Soerabaja werd gesticht. Toen de zeeofficier Q. M.R. (Quirijn Maurits Rudolf) Verhuell in 1818 deze stad aandeed, was de loge er reeds negen jaar oud. Sedert wij hem het laatst ontmoetten, nl. aan boord van Z.M. linieschip "Evertsen", waar hij mevrouw Engelhard aan haar



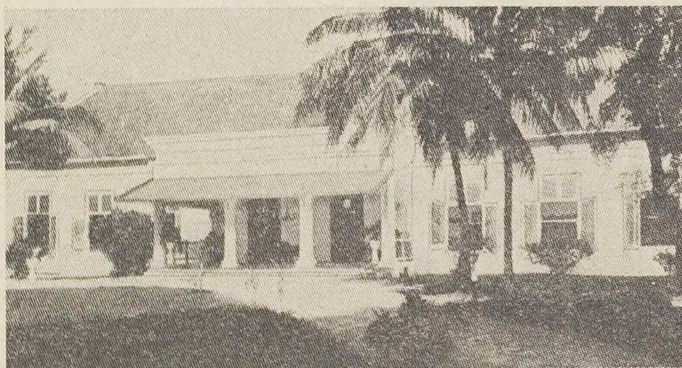
zo broodnodige sirihbladen hielp, was er in zijn positie enige verandering gekomen. De gezagvoerder Dietz was nl. in de Molukken plotseling aan een hartaanval overleden, en Verhuell was hem als kapitein opgevolgd. In die rang had hij de acties tegen de Ambonse rebellen meegemaakt en na het herstel van de rust, voer de "Evertsen" naar Soerabaja, om daar eens duchtig nagekeken te worden. De tijd, die daarmede heenging, besteedde Verhuell aan verschillende uitstapjes, b.v. naar het hof van de sultan van Madoera, naar het nog altijd bekende Banjoe Biroe of Blauw Water, en...... hij liet zich als "broeder servant" (dus in de rang van gezel) bij de Soerabajase vrijmetselarij inlijven.

Zijn godsdienstige opvoeding had hem daarop enigszins voorbereid. Deze had hij grotendeels aan zijn hoogvereerde moeder te danken, een nicht van de dichter Staring. Zij was catechisante geweest bij de Zutphense predikant Martinet, die destijds grote naam had gemaakt door een vierdelig werk Catechismus der Natuur. In dit zéér populaire werk betoogde hij, dat God zich niet slechts had geopenbaard in Zijn Woord, de Bijbel, doch ook in de ons omringende natuur. In dit boek der Natuur meende hij overal de wijsheid en voorzienigheid te bespeuren van de Almachtige Schepper van Hemel en Aarde. Hieruit ontstond het gevaar, dat men God slechts als de wonderbare Schepper van het kunstig Heelal eerde, en niet meer zo sterk als de alom aanwezige en optredende ons beschermende en leidende Voorzienigheid. Men liep de kans in het z.g. Deïsme terecht te komen, volgens welke leer God de wereld lang geleden als een uurwerk had geschapen, dat nu verder uit zich zelf afliep, zonder dat de Schepper zich daar verder mee bemoeide. Van deze deïstische gedachten schijnen de toenmalige Vrijmetselaren niet geheel vreemd te zijn geweest, al zal dit zeker niet hun oorspronkelijke bedoeling geweest zijn. In elk geval, het komt mij voor, dat Verhuell in deze kring verwante geesten kon aantreffen. Overigens was de Maçonnerie destijds erg in de mode, zodat toen vele hooggeplaatste lieden zich met het vrijmetselaars-schootsvel tooiden. Ik noem slechts de beide veldheren Blücher en Wellington, de dichter Goethe, de componist Mozart, de president George Washington, onze prins Frederik der Nederlanden, broeder van koning Willem II, die zelfs grootmeester der Nederlandse Vrijmetselaren was, enz.

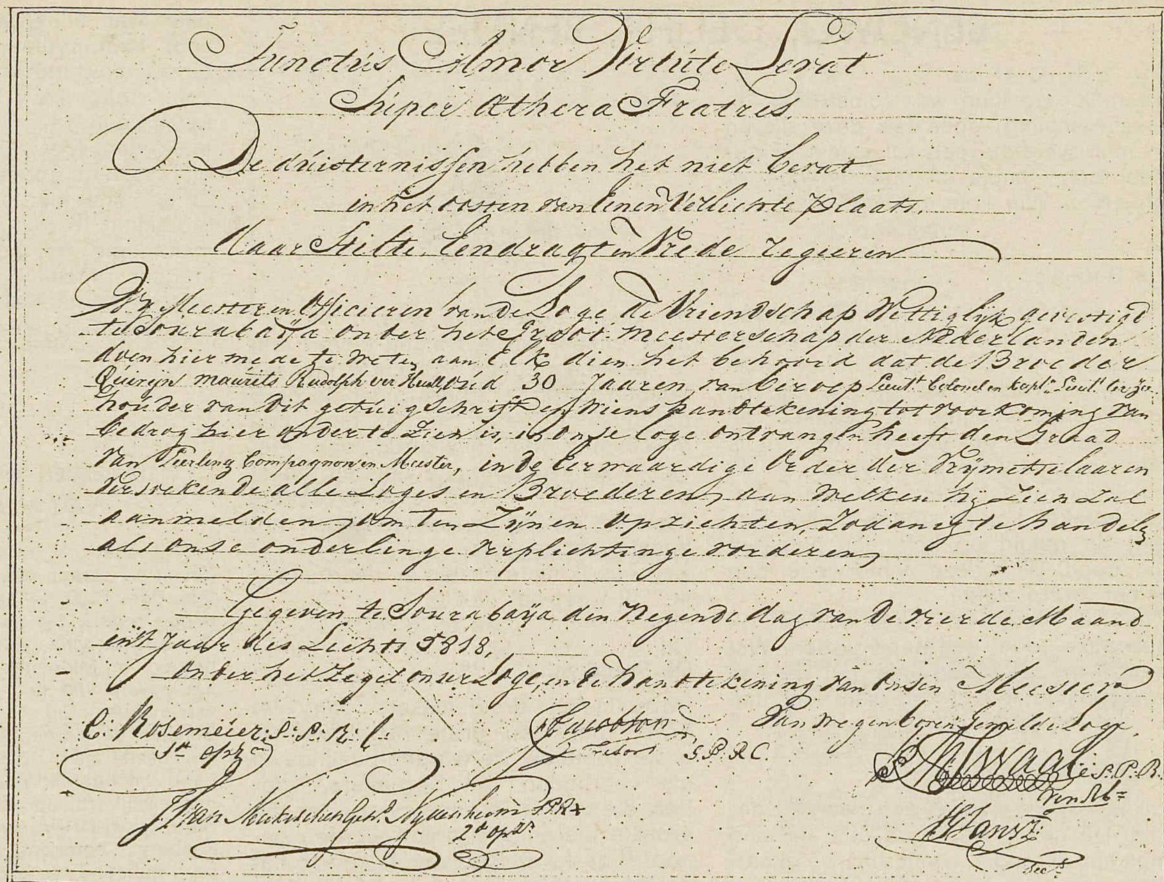
Toen Verhuell in Soerabaja vertoefde, maakte de loge daar zekere bloeitijd door. Kort na de stichting op 28 sept 1809 hadden de bijeenkomsten nog plaats in de huizen der logebroeders. Doch in 1811 schonk de "eerste opzichter" der Loge, de Hr. J. A. van Cattenburgh een stuk grond aan de weg naar Simpang, waaraan zijn weduwe, na zijn spoedige dood, in hetzelfde jaar nog een stuk toevoegde. Ook de kosten van het op dit terrein verrezen maconnieke Tempel moeten door de Heer van Cattenburgh gedragen zijn, want een bronzen gedenkplaat in het huidige logegebouw noemt hem de schenker van het fraaie gebouw. Architect was de bekende Heer Wardenaar, die ook de moskee van Kemajoran ontwierp. Binnen de kolommen van dit gebouw werden nu de bijeenkomsten der broeders Vrijmetselaars regelmatig gehouden. En in deze "werkplaats" is Maurits Verheull als "broeder servant" (gezel) geïnstalleerd. Hoe was hij daartoe gekomen?

In zijn gedenkschriften (p. 309) verhaalt Verhuell hoe dit in zijn werk was gegaan. Op een z.g. gentleman's dinner (dus van heren onder elkander) ten huize van de resident Jhr. A. M. Th. baron de Salis (1817-1822) op Simpang (het gebouw bestaat nog, ofschoon er nog al wat aan veranderd is) ging het volgens Verhuell heel "ruw en losbandig" toe. Toch was Verhuell in deze kring meermalen aangespoord, om vrijmetselaar te worden. Hij had daar eerst de draak mee gestoken en de "geheimen dier orde en de belachelijke proeven, die een nieuweling te doorstaan had", bespot. Doch toen men hem voor de voeten begon te werpen, "dat dit alles slechts een dekmantel was, waaronder hij zijn vrees verborg", bracht dit verwijt Verhuell buiten zich zelve. "Dat heeft mij nog niemand gezegd", riep hij uit, "en nu tart ik U allen uit, of er een mogelijkheid bestaat, om mij met al je beproevingen vrees aan te jagen! Ik word Vrijmetselaar, hoe eerder hoe beter". Deze uitdaging werd door de Loge geaccepteerd, want weinige dagen later werd hij geïnviteerd, om zich naar de Vrijmetselaarsloge te begeven op een bepaald uur en in een voorgeschreven kostuum (pakejan deftig). Op de bepaalde dag en tijd kwam het rijtuig voor en reed hij naar de "prachtige, geheimzinnige Tempel", die onder de regering van G.G. Daendels in een belommerd oord, nabij Simpang op Toendjoengan, gesticht was. Hij bestond uit een ovale, op kolommen rustende bouw, waarbij zich twee sierlijke vleugels aansloten.

Al zijn ervaringen van die avond mocht hij zelfs niet in zijn voor particulier gebruik bestemde herinneringen onthullen, maar in elk geval horen wij, dat Verhuell 'n lange tijd, volkomen geblindoekt werd rondgeleid, wat hem dodelijk vermoeid maakte en hevig deed transpireren. Hij werd "door en door nat", doch wanneer men hem vroeg, hoe hij het maakte, antwoordde hij steeds: "Zeer wel, en U hebt zorg gedragen, om mij af te koelen, door geen droge draad aan mijn lijf te laten". "Eindelijk, na allerhande zonderlinge proeven te hebben doorstaan",



Het Loge-gebouw op Toendjoengan, dat in 1813 werd ingewijd, in zijn oorspronkelijke staat. (Foto oud-Soerabaja van G. H. von Faber)



Junctis Amor Virtute Levat
Super Aethera Fratres.
De duisternissen hebben het niet bevat
in het oosten van eenen verlichte plaats.
Waar Stilte Eendragt en Vrede regeren

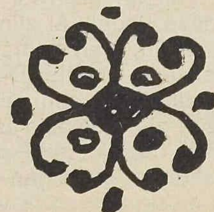
De Meester en Officieren van de Loge de Vriendschap wettiglyk gevestigd te Sourabaya onder het Groot-Meesterschap der Nederlanden doen hier mede te weten, aan elk dien het behoord dat de Broeder Quirijn Maurits Rudolph ver Huell, oud 30 jaaren, van beroep Luitt. Colonel en kapt. Luitt. ter zee, houder van dit getuigschrift, wiens handtekening tot voorkoming van bedrog hier onder te zien is, in onze loge ontvangen heeft den graad van Leerling Compagnon en Meester, in de eerwaardige orde der Vrijmetselaaren verzoekende alle Loges en Broederen aan welken hij zich zal aanmelden, hem ter zijner opzichten, zodanig te handelen als onze onderlinge verplichtingen vorderen.

Gegeven te Sourabaya den negende dag van de vierde maand in 't jaar des Lichts 5818.
Onder het Zegel onzer Loge en de handtekening van onzen Meester

C. Rosemeijer S.P.R.C. 1e opz.
Hutton S.P.R.C.
Van wegen en ... Loge
J. van ... 2e opz.

Het diploma van de Vrijmetselaarsloge De Vriendschap te Soerabaja, aan Verhuell uitgereikt in 1818. Aan de linkerkant van het document de handtekening van Verhuell met daaronder het groene lint van de Loge.

maakte hij uit het "mompelen van een aanzienlijke vergadering en het hol klinken zijner voetstappen op" dat hij zich in een ruime zaal bevond. Toch moest hij toegeven: "Ofschoon geen enkele klacht mij was ontglipt, gevoelde ik mij bijna onwel en snakte naar het einde mijner geheimzinnige omdolingen". Hij moest nu stilstaan en terwijl de muziek inviel, werd hem de blinddoek afgenomen. Toen ontwaarde hij een "prachtige Tempel met Korinthische zuilen. Het plafond was blauw, met gouden sterren, zoals men nu nog in de Vrijmetselaarsloge in Den Haag aantreft. Geflankeerd door een aantal lichtkronen stond Verhuell voor de van vuur glanzende troon van de "Meester der Loge". In een wijde kring om hem heen stonden de broeders met getrokken degens. Zij waren getooid met de tekens der Orde: sterren, linten, een sautoir of halsdoek, geborduurde schootsvellen. Alle punten hunner degens waren op Verhuell gericht. Daar hij uren lang in volslagen duisternis verkeerd had, kon hij de eerste ogenblikken het schitterend licht niet verdragen, en zelfs vermocht hij nauwelijks staande te blijven. Zijn geleiders, de "Frères terribles" (verschrikkelijke broeders), die geheel in het zwart gekleed waren, hoeden met brede randen en lange, zwarte mantels droegen, boden hem daarom een glas wijn met water aan. Enige ogenblikken later gaf hij allen als Vrijmetselaar en Broeder de hand, en kreeg een diploma, het schootsvel, een zilveren driehoek aan een groen lint - groen was de kleur der Loge de Vriendschap - een sautoir en een paar witte handschoenen.
Op het **Broederbanket,** dat op deze inwijding volgde, mocht Verhuell vernemen, dat hij zich "als een waardig metselaar had gehouden". Vooraf had hij echter een droog pak kleren van huis laten komen, om zich even te verkleden. Niet enkel de milde Soerabajase temperatuur, doch ook de hevige spanning had hem zo hevig doen transpireren, ofschoon hij heus wel voor heter vuren had gestaan, met name in de zeeslag tijdens de tocht der Bataafse flottille van Oostende naar Boulogne in 1805.
Hij bracht nu een **alleraangenaamste nacht** door en wenste zich zelve geluk met zijn lidmaatschap der Vrijmetselaarsloge.
Enige tijd daarna vierde de Loge haar **St. Jansfeest** op een luisterrijke wijze. Het gebouw was nu geheel met lampions bedekt. Na afloop der geheime werkzaamheden, las de spreker, de Hr. Tobias (in het profane leven: fiscaal) een door hem zelve vervaardigd dichtstuk voor over de ware en de valse vriendschap. Toen trokken al de Broeders, gearmd paar aan paar, de Tempel uit in vol ornaat van Vrijmetselaar. Vooraf gingen twee Broeders met gouden wierookvaten en de banier hunner Loge, op satijn geborduurd met brede, gouden franje en kwasten. Daarop volgde de Meester onder een dak, samengesteld uit drie maal drie ontblote degens, met de punten naar elkander toegewend.
Door een keurige troep muzikanten vooraf gegaan, begaf zich de optocht tussen de lieflijk belommerde, hoog opgaande bomen aan weerszijden van de weg, die verlicht was door lampions en fakkels, naar het huis van de Meester, dat een kwartier gaans verder was. Een talloze menigte nontonners was samengestroomd om deze buitengewone plechtigheid te zien.
De woning van de Meester was insgelijks smaakvol geïllumineerd. Hier bevond zich een honderdtal dames in groot toilet, allen echtgenoten en nabestaanden der Vrijmetselaren. Aan iedere dame werd nu op een fluwelen kussen een zilveren driehoekje aan een groen lint aangeboden, waarmede allen zich tooiden.
Het **bal** nam een aanvang. Een uur later werd een deur geopend en men zag een keurige **collation** gereed staan in een zaal, die geheel met bloemfestoenen behangen was. In een krans van rozen stond te lezen: "Vivat de Vrije Metselaren". Het feest duurde tot laat in de nacht.
Het kan niet ontkend worden, dat het arbeiden in de werkplaatsen der loge, gelijk men het uitdrukt, ook zijn aangename zijde kon hebben.
Dit was dus Verhuell's kennismaking met de Vrijmetselaarsloge de Vriendschap in Soerabaja. Doch men zal zich ten slotte afvragen: Wat zijn nu de geheimen der Loge? Dit zijn de herkenningstekens, de symbolen en het rituaal. Overigens kan ik verwijzen naar het antwoord, dat de broeder vrijmetselaar Justus van Maurik eens bij zijn bezoek aan Indië aan een nieuwsgierige dame op haar vraag, wat nu eigenlijk de geheimen der Vrijmetselarij waren, gaf: Het enige geheim der Maçons is, dat zij geen geheim hebben. (Indrukken van een Totok p. 252).



BENOWO, OELIHK, BENTJEE

Toen ik nog kind was (omstreeks de eeuwwisseling) speelden deze dieren in mijn wereldje een rol, deels of geheel echt, omgeven met legende of bijgeloof. Wie kent ze ook?



De Benowo.

Wie weet iets van dat beest. Ik ken van deze vogel slechts zijn geluid. Voor de Javaan is dit beest een onheil-voorspellende bode. Het geluid, dat hij voortbrengt is bijna het gekakel van een hen. Het gekakel van de hen is niet onaangenaam. Het geluid van dit beest nadert het geluid van een slang: kok-kok-kok-kok en steeds sneller. Eindigt dit geluid op kèk, dan betekent dit: dood. Blijft deze achterwege, dan is het zware ziekte.
Zoals ik hierboven reeds schreef: ik heb deze vogel nog nooit gezien. Wel heb ik mij laten vertellen, dat dit een zwarte uil is, ter grootte van een raaf.

De Oelihk-Oelihk.

Dit is een vogel met een naarstig geluid. Dit geluid bezorgde ons als kind menigmaal angst, want dat betekent: er is een dief. Met een kloppend hart schoven we ons hoofd over de rand van het bed, om zo verder langzaam aan te kunnen loeren onder het bed, of hier de dief zich had verstopt. Eerst ons hiervan overtuigd hebbende en ons veilig voelende, sliepen we in. Het geluid kan men hiermee vergelijken: Oeliek-Oeliek-Toewoe. Verdere herhaling heeft niet plaats. Deze vogels slapen in lage struiken. Bij de geringste verstoring door mens of dier, die tegen de struik aanloopt, vliegt hij op met zijn hoorbaar protest. Men zegt, dat dit een uil is.
Maar, als hij een uil is, dan is verstoring door aan de struik of stam te komen, niet nodig. Reeds bij het ontwaren (een uil is een nachtvogel) van de verstoorder moet hij opgevlogen zijn.

Van sommige Indische vogels.

Iedere tropen-bewoner zal de "Piet van Vliet" wel kennen. In de T.T. is de naam van dit beest wel genoemd. Het klagend geluid, dat dit beest voortbrengt, is voor velen afschuwelijk. De ene keer is 't minder, maar de andere keer is zijn klagend geluid zeer intens. Poept zo'n vogel op 't erf in de omgeving van een huis, dan wordt dit als een komend onheil beschouwd. Niet alleen sommige Indische families, maar ook Chinezen zijn hiervoor gevoelig. Ze haten deze vogel. Al zijn de Javanen onverschillig, men hoort hen toch zeggen over deze vogel: "De Piet van Vliet (doro darèg) is een gemene vogel. Vanwege zijn valsheid is hij door Allah gestraft, daarom is hij ook rusteloos. Die is te lui, om eigen eieren uit te broeden en de jongen te verzorgen. Hij gooit andermans eieren uit het nest, alleen, om zijn eigen eieren erin te kunnen leggen. Slechte mensen hebben haren in 't hart, maar de doro darèg heeft veren in het hart. Een Indischman, die beweerde een Piet van Vliet geschoten te hebben, enkel en alleen, om het hart te onderzoeken, vertelde dat hij in het hart van het beest haartjes vond.
Zelf heb ik niets gezien en daarom zeg ik: "Ik weet het niet."

De Prendjanhk.

Deze kleine druktemakers zijn niet groter dan een grote nagel van je grote voetteen. Ze worden beschouwd als voorboden van bezoekers, voor hen, die ver van buren wonen. Het zijn vrolijke dieren, die graag worden gehoord: de Javaanse nabootsing van het geluid is: blek-ke-njek, blek-ke-njekkenjek, dat is het kauwen van de sirih - dus toch bezoek.

Bentjee.

De Bentjee is het mannetje van de gemmahk.
De gemmahk is een hoendervogel niet groter dan een vuist; eerder iets kleiner. Heeft de vorm van een hen, maar koddiger. Ze nestelen en broeden in het gras, net als de kievit. Ze slapen ook in het gras. Wordt het beest in zijn nachtrust verstoord door mens of dier, dan vliegt hij even op met 2 x uitstoten van het geluid: "Ntjee, ntjee", waarna hij zich weer op de grond neerzet en verder de nachtrust voortzet.
Ook dit beest wordt beschouwd als de aankondiger van gevaar in de nabijheid: dief - tijger - zwijnen - loewak.

Kokohk beloohk; de Javaanse visuil.

Vele vogels heb ik in mijn jeugd verzorgd; mpriet, glatik, tjoetjak - tjoetjak rawa - koetilang - perkoetoet en nog veel meer, tot de kakatoe en beo en pauw, kalong toe. De pauw, die vrij rond liep en niet vergat om zijn baas, als hij thuis kwam, te begroeten. Ook in huis werd hij geduld. Als ik vermoeid thuis kwam en op mijn divan lag, sliep het beest voor de divan net zo lang, als hij zin had om te blijven en ging dan daarna weer naar buiten. Als de tafel gedekt was, mocht hij in de eetkamer.
De Indische pauw is forser en plomper (ruwer) gebouwd dan de Europese pauw. Ook de kleuren zijn harder. Vanwege zijn grote en vooral lange hals, was alles, wat op tafel lag en voor hem eetbaar was, b.v. tempeh, tahoe, ook ballen gehakt, niet veilig voor hem. Was hij eenmaal in die kamer, dan was het lastig om hem eruit te krijgen. Met zijn slome gang sloop hij tussen de poten van tafel en stoelen en hoe snel men ook was, hij was niet te pakken. In zo'n geval, waren er twee man nodig, om hem uit de kamer te krijgen. Tijdens de kippenziekte werd ook dit beest besmet en is met verschillende kippen doodgegaan.

R.D.

DE ZEVEN HEILIGE BERGEN VAN MIDDEN-JAVA

In het boekwerk "Iwan de Verschrikkelijke", (leven en werken van dr. P. V. Stein Callenfels, door B. D. Swanenburg) las ik de volgende regels, die ik letterlijk overneem:
"En wat het vulkanisme betreft, de 7 heilige bergen van Midden-Java vertonen alle zowel het bewijs van nog actief vulkanisme, als van monumenten uit de Hindoetijd.
Behalve de Karoendangan van het Oengaranmassief met Gedong Sanga (9 tempeltjes) zijn het DIKYANG (betekenend "Godenverblijf", thans verkort tot DIËNG, de SOESOE-N-DARA (een naam die "Maagdenborst" betekent, aan de vorm van de berg ontleend en thans samengetrokken tot SINDORO) de SIMBWI (is gelijk: "gat", thans SOEMBING, de MARAPWI ("Vuurberg", thans MERAPI, de DOEMALOENG ("wilde zwijnenberg, geheel omgedoopt tot MERBABOE en de SAPTASRENGGA (= "zevengebergte", thans MOERIA.
Vooral voor Midden-Java-ers m.i. wel interessant om er nota van te kunnen nemen.

Botja Semawis

In de Bersiaptijd

Het zal zowat half drie in de nacht geweest zijn, toen ik hardhandig werd wakker geschud. Noor zat bevende van angst overeind:

"Zus, hoor eens, ik hoor gestommel, wat zou dat wezen?" "Ik hoor niets, je droomt" Nu slaap ik heel vast en kom heel langzaam tot bewustzijn. Het duurt alzo heel lang voor er iets tot me doordringt, geen wonder, dat ik nu dus ook niets hoorde. Toen ik echter goed wakker was, hoorde ik toch ook gestommel.

"O, natuurlijk een paar katten op het dak, ze lijden hier het hele jaar aan Maartse buien. Stel je niet aan Noor."

"Heus, ik stel me niet aan, luister eens goed. Dat zijn geen katten."

Ik spitste mijn oren en er drong inderdaad luidruchtig gestommel tot me door. Het kwam van achter. Het was net of ze in de achtergalerij iets open en dicht maakten en gerinkel hoorde ik ook. Toen werd ik toch ook wel een beetje benauwd. Maar wat moesten we doen? Twee zwakke vrouwen, als we waren. Om hulp roepen, zou de dieven op de vlucht jagen en dan wisten we niet wie het gedaan had. Als ze eens probeerden ons te vermoorden. Nee, ik voelde me toch ook niet erg behaaglijk. Maar er moest toch iets gedaan worden. Eindelijk werd er dan besloten, dat ik zou gaan kijken.

"Neem die revolver mee, die in het nachtkastje ligt", raadde Noor aan.

"Kind, ik heb nog nooit zo'n ding in mijn handen gehad, dan schiet ik vast met de loop naar mezelf toe en dan zijn we toch alles kwijt en ik mijn leven."

"Neem dan die stok mee, je weet wel met die degen erin". Maar ook dat deed ik niet.

"Weet je wat, ik gooi hem," ik was er van overtuigd, dat het een hij was, "ik gooi hem wel een stoel tegen zijn hoofd."

Ik schoot mijn housecoat aan en ging uiterlijk kalm, maar inwendig met een heel klein hartje naar de achtergalerij. Zachtjes liep ik door het donkere huis. Wat zou me boven mijn hoofd hangen? Toen maakte ik ook heel zachtjes de deur naar de achtergalerij open en keek door een kiertje, naar hetgeen zich daar wel af zou spelen. Eerst durfde ik niet eens te kijken, het hart klopte me in mijn keel en het daarbij passende angstzweet brak me behoorlijk uit. Maar ja, zo kon ik toch ook niet blijven staan. Met een zwaai maakte ik de deur open, zo met een gevoel van nu of nooit. Maar wat ik toen zag... Alle kasten tot de ijskast toe waren wijd open, de achterdeur incluis. Overal waren de lampen aan en de tafel was half gedekt en wie liep daar met een slaperig gezicht af en aan? Onze huisjongen Amat. Nee, erg griezelig zag het er tot mijn geruststelling niet meer uit. Dat viel tenminste alweer mee.

"Amat, apa itoe", "Amat, wat is dat, wat doe je daar?" "Ik dek de tafel Nonni". "DDDekkk je ddde tttafel?" stotterde ik. De tafel midden in de nacht?

"Soeda pagi, Nonni" (het is al ochtend juffrouw). "Is het al ochtend, zeg je", en ik trok hem aan zijn jas mee naar de klok. "Kijk eens hoe laat het is?"

"Adoe, half drie......"

"Maar waarom dek je dan in 's-hemelsnaam de tafel?" "Minta ampoen Nonni, ik vraag vergeving, juffrouw. Ik dacht dat het al ochtend was. Ik hoorde een haan kraaien en toen dacht ik, dat het tijd was, om op te staan". En toen begon hij er zelf ook om te grinniken, deels uit verlegenheid, deels van de pret. En nu kwam bij mij ook de reactie. Ik kreeg een lachbui, die bijna tien minuten duurde. Toen ik hikkende de slaapkamer binnen kwam, lag Noor met een krijtwit gelaat in angstige spanning op me te wachten. Maar ik kon nog geen woord uitbrengen. Nu werd ze er nog kwaad bij ook. Stel je voor, dat je je ligt te verbijten van angst en er komt iemand de kamer binnen, die maar door blijft lachen en haast niet tot bedaren kan komen.

"Toe dan idioot, zeg dan waarom je zo lacht?" Eindelijk werd ik een beetje kalmer en kon ik het hele relaas van mijn bevindingen vertellen.

"Die sufferd", zei Noor hartgrondig. Amat heeft later nog heel vaak op de klok moeten kijken, voordat hij de tafel mocht dekken.

Dinette



WIE HEEFT?

Voor mijn verzameling zoek ik naar artikelen, knipsels, foto's e.d. van de Vlaamse schilder A. J. Le Mayeur en zijn Balinese vrouw Ni Njoman Pollok (Sanur, Bali). Er zijn o.a. artikelen over hen verschenen in: Time dd. 18 Maart '46; Evening News dd. 12 Aug. '59; Margriet dd. 23 Febr. '57; Safari dd. Jan. '57 en De Tijd dd. 17 Juni '52 en 9 Febr. '57. Wie heeft voor mij b.g. artikelen of foto's te koop (of te leen). Gaarne ben ik bereid voor negatieven of foto's een vergoeding te geven. Paul de Bont, Paul Gabriëlstraat 18, Den Haag.

"WILD-WEST" BRAZILIE

door G. A. Walsarie

Voor onze tocht van Sao Paolo naar Cuyabá ± 1500 km, de hoofdstad van de staat Matto Grosso, welke staat vroeger bekend stond als de "groene hel", vertrokken we met ons vieren in een "station-car" vroeg in de morgen. We hadden bij ons een Colt 32, lange loop, die in tegenstelling tot zijn Hollywood broeders, niet zuiver schoot (of lag het aan ons), in elk geval het miste twee herten, vele ema's, (een emu-soort, kleine struisvogel, die ook op Celebes en Nw. Guinea voorkomt), een genadeschot gaf aan een tamandua (langsnuitige, behaarde miereneter), verder een winchester-karabijn 44 en een Berretti kaliber 16.

Dit artikel werd in 1965 door Walsarie voor Tong Tong geschreven. Kort daarop moest hij door familiezaken naar Nederland terug keren. Het artikel leek vergeten, ook al omdat tóch geen "follow-up" meer te verwachten kon zijn. Wederom probeerde Walsarie zich in het rijke, welverzorgde, beschaafde Europa een bestaan te verzekeren, eerst in Nederland, daarna in Duitsland. Een tijd lang hoorden we niets van hem. En dan komt opeens weer een brief uit Brazil: "Ik ben weer terug!"

Zoiets is gewoonweg ondenkbaar. Anderen zeggen: dom. Alleen de "toelèn-Indo-ex-Buitenbezittingen" kan het begrijpen. Is ondertussen Walsarie's voormalige woonplaats zó beschaafd geworden dat dit verhaal "voorgoed verleden tijd" geworden is? Mis! Dit verhaal wordt NOOIT te oud! Achter de gigantische penetratie van de Braziliaanen in het Amazone gebied rukken weliswaar de cohorten wegarbeiders, fabrieks- en stedebouwers op, maar overal is telkens weer een nieuw grensgebied tussen mens en oetan, waarin heden en oertijd in een gevecht op leven en dood gewikkeld zijn. Daar is hetzelfde leefpatroon als in dit verhaal van acht jaar geleden.

En zijn er mensen als Walsarie die daarvan houden......

Na een vrij eentonige tocht langs de landbouwcentra dicht bij Sao Paolo, Cotia Sorocaba, Itapetininga en Ourinhos (± 4 uren rijden), kwamen we door nog desolater landschap, dat zich van horizont tot horizont uitstrekte, en alleen hier en daar onderbroken werd door 'n eenzame boom, welke op wonderlijke wijze aan roofbouw ontsnapt scheen te zijn. Verder geen koe, geen paard, geen mens, alleen een soort alang-alang en wat knoestige struiken. De weg was redelijk en we maakten gemakkelijk 100 km.
Tegen twee uur bereikten we eindelijk Porto Epitació, aan de Rio Parana, een 600 m brede rivier. We gingen de brug over, die tevens spoorbrug was, dat wil zeggen dat als het locaaltreintje op de brug was, de rest moest wachten en als de rest op de brug was het treintje moest wachten. Porto Epitació is een slaperig rivierhaventje met witgekalkte eensteenshuisjes zonder tuintjes en hobbelige straatjes. Trage rivierbootjes laden bananen, zand, grint of steen.
Na Porto Epitació begon de Matto-Grosso; zwart geblakerde bomen en struiken aan weerszijden duidden aan dat men bezig was het bos af te branden. Iets wat veel wordt toegepast in Brazilië. We reden verder de zonsondergang tegemoet. Het is vreemd dat op zo'n eerste étappe de mens altijd veel minder last heeft van hitte, dorst en honger. We waren nu op een verharde zandweg gekomen en het rijden werd moeilijker, niet alleen vanwege de kuilen maar ook vanwege de uitgedroogde ribbenkasten en schedels van koeien en stieren die er lagen. We hadden nog niet zo ver gereden toen een jiboía (python-soort) van ± 3,5 m de weg overstak. Niet voorbereid was er geen wapen klaar voor een snel schot. De eentonigheid viel van ons af, met grote oplettendheid vervolgden we de weg. Een troep blauw gevederde papegaaien zat in de bomen langs de weg. We hielden stil, de Berretti brulde tweemaal, we haalden drie vogels uit de struiken.

"Er zijn er meer geraakt" zegt een van ons maar we vinden maar drie stuks.. Ze zijn mooi deze vogels met hun blauwachtige glans, hun rode bef en zwarte snavel en ze zijn goed om te eten. We rijden verder, de avond begint te vallen, in de koplichten verschijnen allerlei dieren, een "mamacquati" (een soort varken) met twee jongen, een vos, huppelt weg tussen de struiken.
We beginnen vermoeid te raken en bij een benzinestation met slaapzaal blijven we overnachten. We eten wat povertjes, rijst met bruine bonen en een biefstukje, daarna drinken we chimarron (wilde thee, uit een kalebas gedronken) met andere chauffeurs van vrachtwagens. Er wordt wat gepraat, daarna gaan we slapen.
De volgende dag gaat het verder, de zon is nog niet hoog, maar de atmosfeer is drukkend, er waait een zoel windje met stofwolken, huizenhoog, de zandweg is slecht, we hobbelen voort. We moesten een paar keer stoppen voor een kudde vee en we zien een zee van horens en ruggen langs de wagen gaan, soms krassen en deuken makend in de carrosserie, de veedrijvers gaan op hun paarden voorbij met een eentonige roep en zweepslag. Het middageten nuttigen we met enkele van deze veedrijvers en we drinken weer de chimarron.
Dan bereiken we Bandeirantes, met zijn houten huizen en verzakte straten, er is daar geen hotel, we moeten een tent opzetten en een bad nemen in een beek, onder de belangstellende blikken van de jeugd van Bandeirantes. We gaan eten in een schamel restaurantje, dat het trefpunt is van oude en jonge veedrijvers, vissers, landbouwers en diamantzoekers. Men zegt ons daar dat de wildernis stervende is, stervende omdat er geen beroemde bandieten meer bestaan. De laatste "Quarentae-quatro" ("kaliber 44") en "Camisa di Couro" ("ledervest") werden door de politie gedood. En die andere beroemde gerson, die met één arm geboren werd, die bekeerde zich en in een klooster ging werken. Men zwijgt een wijle, iemand zingt zacht een lied. Dan zegt een oude weer, vroeger landden de smokkelaars hier net als vliegen om diamanten te smokkelen, indianen leerden nog niet lezen en schrijven, het vee werd nog niet getransporteerd in wagons en vrachtwagens. Iedereen liep gewapend rond, politie en leger drongen nog niet tot hier door. Maar vandaag met al dat verkeer sterft de wildernis. Dat vertelde men ons in Bandeirantes waar 's avonds de indianen die er wonen al hun kleren uitdoen, daar het toch avond is en niemand hun ziet.
Waar in de omstreken in drie dagen drie moorden werden gepleegd, de "cintas-largas" ("buik-banders", patroongordel) soms nog dorpen overvallen. De wildernis is voor ons nog niet dood. Als we horen dat een grote diamant is gevonden in het indianengebied verderweg en terwille waarvan 18 diamantzoekers het leven verloren.
Een transistor-radio laat twistmuziek horen van ver verwijderde steden. En we zien een visioen van helverlichte straten, flitsende neon-reclames en elegante vrouwen. Een oude veedrijver kijkt in het gele lamplicht, hij spuwt op de grond en vertelt eentonig verder: vorige maand vielen enkele diamantzoekers de politiepost aan, uit ontevredenheid over hun aanwezigheid.
Volgens hem ontdekte een Duitser nog niet lang geleden het goud dat door generaal Rondon was verborgen, maar veel profijt had hij er niet van, een Indianenpijl doodde hem. Niet lang daarna kwamen tientallen avonturiers om het goud te zoeken; niemand vond wat. Onderzoekende blikken rustten op ons; of wij ook avonturiers waren?
In de hoek van het schamele vertrek, dicht tegen de gevlekte verzakte toonbank in de schaduw van de muur zit een man, die geen woord zegt; zijn hoed over de ogen gedrukt. Men fluistert ons toe: "hij is een seringeniro" (wilde-rubber zoeker) die wegens moord uit zijn streek vluchtte en niet in de buurt van vreemdelingen durft te komen, bang dat het mensen zijn die hem zoeken.
De volgende dag tegen de middag komen we aan in Coxim, het paradijs van de visserij. Het gebied van de Pacu, die wel 40 km wordt, de Curumbata, de Surubim en de dourado (goudvis ± 20 kg). Het kleine stadje Coxim leefde van de vis, er zijn 5 kleine visverwerkende bedrijfjes, die leven en werk bezorgden aan de 600 vissers en inwoners. Verder leeft men van toerisme van vissers die met hengel en aas komen voor hun plezier, in tegenstelling tot de vissers met hun netten. Maar als wij in Coxim aankomen, heerst er een neerslachtige stemming in het dorp. De vijf visbedrijven liggen stil. We vernemen dat de locale politie, op aanwijzing van hogere autoriteit die vernomen had dat toeristen in Coxim met dynamiet gevist hadden, streng tegen deze ongeregeldheden moesten optreden. Wat de politie deed door ook de netten van de vissers te verbranden, op grond dat de mazen te klein waren en dus de de visstand in gevaar brachten. Maar er werden onge-

rechtigheden begaan, een politieman met revolver in de vuist trapte een deur van een visserswoning in en drong binnen, anderen werden met de dood bedreigd.

De vissers protesteerden dat de netten geoorloofd waren, dat het optreden van de politie machtsmisbruik was. De vissers gingen naar het plaatselijke gerechtshof toe om hun klachten in te dienen, waar ze te horen kregen dat als ze niet met hun vervelende praatjes ophielden in de gevangenis terecht zouden komen. In een impasse geraakt, trokken vele vissers het woud in om met jacht hun gezinnen te kunnen verzorgen. Mijn Braziliaanse vrienden (een ervan politiek partijlid) waren sterk geïnteresseerd in de aangelegenheid. We namen getuige verklaringen af en begaven ons ook naar het gerechtshof. Daar vonden we alleen maar een soort griffier, de ambtenaar was op reis, vertelde die vrij gemelijk. Op de gestelde vragen beweerde hij, dat het optreden van de politie schuld was van de plaatselijke politiechef; hij liet ons een telegram zien van het bevel tot bescherming van de visstand, maar, zei de griffier verder, de jacht- en visserijwet strekt zich niet uit tot hier, en daarom doet de politie wat haar goeddunkt in zulke gevallen. Mijn vrienden vroegen of hij genegen was dat tegenover hogere autoriteiten te verklaren. Waarop hij geen antwoord gaf. Van daar begaven we ons naar de politiepost, waar de chef op zijn arrogante manier te kennen gaf dat "de netten verboden materiaal was", maar hij beloofde niet meer illegaal huizen binnen te dringen.

De bevolking van Coxim was opgetogen dat vreemdelingen zoals wij zich voor hun zaak interesseerden. Iets wat niet veel voorkomt. Een van de vissers was er bijzonder beroerd aan toe. De politie had zijn netten verbrand, zijn rieten hut was mede in de fik gevlogen en op zijn stuk grond was ook zijn aanplant verbrand. Hij was nu bezig een ander hutje te bouwen, zijn gezin had onderkomen bij anderen, maar hun bezittingen waren ze kwijt. We gaven hem ons veldbed, al onze visuitrusting wat hem van nut kon zijn, onze E.H.B.O. kist en nog wat geld.

Daarna vertrokken we naar Cuyabá (de hoofdstad van de staat Matto Grosso); in vissen hadden we geen zin meer. Op weg daarheen kruisten we een vrachtwagen met ingebouwde koelinstallatie vol met vis, gevangen met net. Cuyabá ligt ± 200 km verder; we kwamen 14 uur later aan. Daar vernamen we van de autoriteiten dat de wet van jacht- en visvangst nog niet nauwkeurig was bepaald en voorlopig zou er niets aan gedaan worden daar het seizoen toch bijna voorbij was.

De burgemeester van Cuyabá, vertelde een journalist ons, die zich bij ons had gevoegd, had de journalisten opdracht gegeven geen schandaal te maken van deze ongeregeldheden, in hun eigen belang We konden dus niets doen, we waren echter wel blij dat het lot van de vissers tot hier was doorgedrongen. Hoewel het ons weer verdroot te weten dat het hoofd van het departement jacht- en visvangst, een man was met één arm, de andere had hij verloren bij het dynamiteren van vis. We begaven ons weer naar ons hotelletje, waar ter aangename afwisseling we twee vliegeniers troffen van een binnenlandse luchtvaartmaatschappij, die toeristen hier naar toe hadden gevlogen. Op 't horen dat ik uit Indonesië was, riep één van hen: "Terra de Sukarno" (het land van Sukarno), en we waren spoedig in een levendig gesprek gewikkeld en de namen van Suharto, Subandrio, en Nasution, rolden hem uit de mond alsof het hun landslieden waren. Enkele straten verder strekte zich de wildernis van de Matto Grosso uit. In de straten brandde het roodachtige lamplicht, zwak vanwege ondervoltage en in deze omgeving werd de internationale politiek besproken 10.000 km omvattend. Mijn gedachten gingen peinzend terug en ik probeerde me voor te stellen of dit in de Betuwe of in de Drentse bossen mogelijk zou zijn, in een land met belangen in Indonesië zoals het heet. We dronken vele glaasjes caipirinhas en batidas, en tenslotte gingen we slapen. De volgende dag zouden we weer weg gaan 1500 km ver en zouden we het Wilde-Westen van Brazilië weer verlaten, tot een volgend weerzien.

een sinjo die ging emigreren.

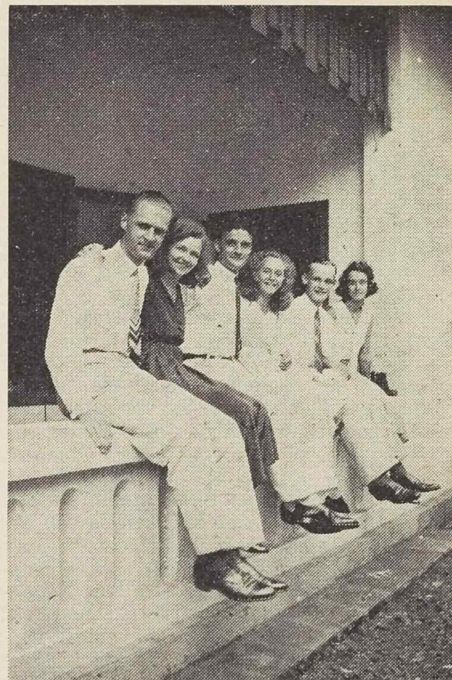
Verduidelijking van vreemde woorden en namen:
Cintas Largas: patroongordel
Matto Grosso: een van de grootste staten van Braz. ± 50 x Nederland. 1,5 mill. inw. gedeeltelijk nog indianen.
Coxim: stad in Matto Grosso. Cuyaba: hoofdst. Matto Grosso.
Tamandua: behaarde miereneter.
Pacu, Curumbata, Surubim: grote rivieren.
Caipirinha, Batadinha: populaire Braz. volkscocktails van arak, djeroeknipis, wat suiker en soms een scheutje rum.

Indië



Uit een eenvoudig foto-album zoals iedereen had, met vriendelijke doodgewone kijkjes op het leven van alle dag - in dit geval uit het album van Lenie Heller.

Dringt ooit wel tot ons door hoe Indisch we letterlijk geleefd hebben van het eerste tot het laatste kiezelsteentje van ons Indische huis? Pas als we nog eens gewoon van voren naar achteren door het gemiddelde (niet eens erg oude) Indische huis lopen, begrijpen we hoe totaal anders we wel gevormd móesten worden. Totaal! Zelfs ongeacht of we Indo of Totok of Indonesisch waren. We pikten deze honderd procent onpretentieuze foto's uit het album van een Totoks meisje in de 20-30er jaren in Betawie, maar we hadden net zo goed het foto-album kunnen pikken van een Indonesische jongeman in Surabaya of van een echt Indische familie in Bogor, Padang of Solo, we hadden hetzelfde patroon gevonden!





Want waar of niet, zó zagen de meeste huizen van de doorsnee middenstander er in Indië uit van voren (boven links). Nét niet op de foto links het stoepje dat leidde naar de voorgalerij, waar we eigenlijk zelden of nooit zaten. Dan stond er ook nog een palm-in-pot, waar nooit wat aan gedaan werd en die tóch onvernietigbaar dóór in leven bleef, al rotte soms de pot zelf gewoon weg! En bleek pas toen dat rajaps de ton duig voor duig keurig van binnen hadden uitgehold!

En rechts zag je bij ALLE huizen de waterleidingbuis naar het achtererf toe, meestal een verroest en nogal los erbij bungelend geval dat nooit kapot ging! In onze Europese huizen met keurig netjes ingemetselde leidingen zou dat ding een doorn in ieder's oog geweest zijn, maar in Indië hadden we sterke ogen, die duizenden doornen verdragen konden. En om alles lachen konden. Op die waterleidingbuis hebben álle adiks in Indië lekker kunnen wippen (met de handjes tegen de muur gesteund, weet je nog wel?). Reusachtige lol voor nul cent. Daar voor bij de waterleidingbuis zijn ontelbaar veel kiekjes gemaakt zoals dit hier. En na het kiekje, fietsten we ''dóór naar achter'' (dat was in álle huizen zo) en kwam je dus (recht boven) ''bij het zijmuurtje van de slaapkamers''. Ook alweer een plaatsaanduiding die voor alle huizen klopte. Op dat muurtje (daarachter de corridor naar de achtergalerij) hebben ook misschien wel honderdduizenden Indischgasten geposeerd voor ''even een kiekje''.

Vlak daarachter kwam de achtergalerij meestal ''eetkamer'' gedoopt omdat daar de maaltijden werden genuttigd (of waar je zat te soezen na het middagdutje!). Zoals de foto op de tweede rij links laat zien, zo kon je de etenstafel bijna doorlopend ''druk bezet'' vinden met allerlei tamoe's die ''natúúrlijk''

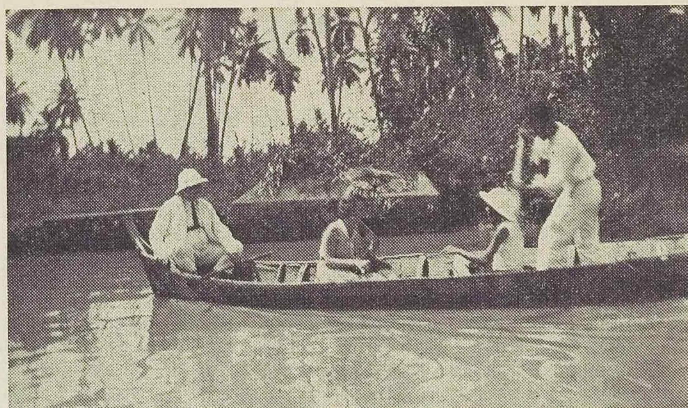


bleven eten. Hoe onverwacht ook en hoeveel, ALTIJD was er eten genoeg op tafel. Je kan je gewoonweg niet meer voorstellen hoe Ma het fixte samen met de kokkie. Hier zie je op de achtergrond een djongos, maar vaak bediende kokkie zelf of de baboe-dalem of was er helemaal geen bediening, maar pakte iedereen net zoveel van de tafel als hij wou. Ongelooflijk gewoon!
Voorbij de achtergalerij kwam je op het achtererf (2de rij rechts), waar vaak bale-bale's waren waarop kussens of ander goed te luchten lag in de zon. Hier was ook de plaats van de beo of djalak of bètèt. Ik herinner me niet ooit een huis huis gekend te hebben zonder de een of andere vogel!
De achtergevel van het huis zag er ongeveer zo uit als je op de 3de rij plaatje links ziet:met een ''gang'' naar de bijgebouwen waarover een zinken dak. Van dat dak naar het dak van het hoofdgebouw had je trapsgewijs andere afdakjes van zink. Alleen jóngens kenden deze structuur op hun duimpje, want via deze weg denderden we zo vaak het dak op om een lajangan poetoes buit te maken. En hoe vind je die two-seater? Die is nog een hele tijd ''je van het'' geweest, vooral voor jongelui!
En derde rij rechts zien we het achtererf tot de achtermuur toe, zoals 90 van de 100 huizen ze hadden. Vaak krikil, verwaarloosd, hier en daar een boom. Droog in de kuststeden. Wie deed er wat aan tuinieren! Altijd stond op dit achtererf ook een kandang ajam in allerlei stadia van verval, meestal met een deur die er half bij hing, gegandjel met een steen...... Het totaal een beeld van heerlijke zorgeloze onverschilligheid. Zelden of nooit een ajam in het hok!









Als we niet thuis waren of in de stad (dansen of naar de bios) gingen we primitief de oedik in. Als je vergelijkt met Holland van vandaag met zijn letterlijk ontelbare ontspanningen, zwembaden, parken, wandeloorden, enz. enz., waarheen je gemakkelijk en snel rijden kunt met alle soorten van vervoer (en al die zalige autobussen met zachte fauteuils!), dan knipper je met je ogen als je denkt aan onze fietstochten in smoorhitte over hobbelige wegen in wolken van stof (en toch zagen de meisjes kans er altijd even fris uit te zien! En wat waren ze sterk zonder karrepaarden te worden!).

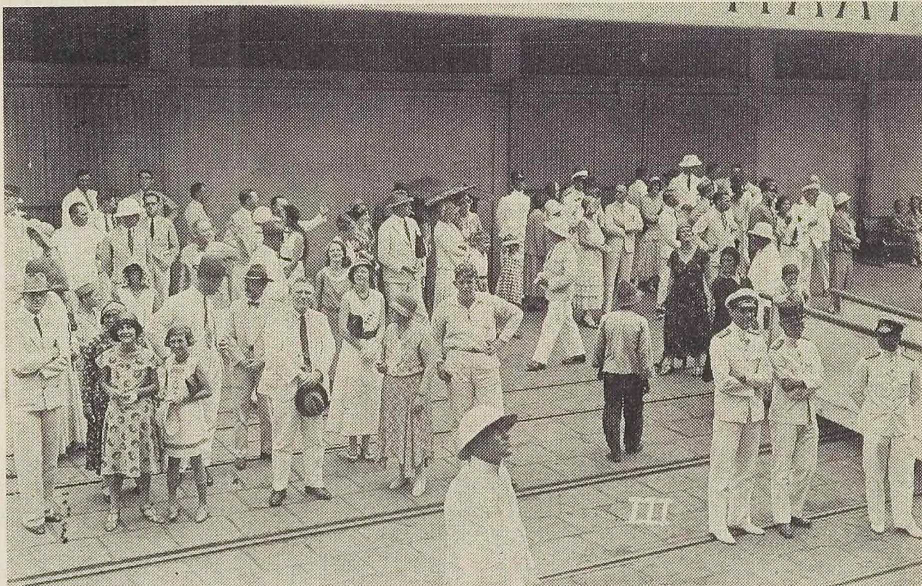
Van Batavia uit ging het dan b.v. (links boven) naar Tjilintjing, een strandstrook vèr voorbij Zandvoort en de Yachtclub, over slingerpaden zigzag door empangs naar een brokje natuur met zegge en schrijve NUL accomodatie. En na een hele dag uitgelaten pret het hele eind naar Batavia terug bij een hitte waar normaliter de mussen dood van het dak zouden vallen!

Of we reden de andere kant uit helemaal naar Tangerang en roeiden wat rond op één van de vele grachten daar in een gammele prauw of zelfs een djoekoeng (uitgeholde boomstam). Denk eens aan de ontelbare watercampings in Holland met zijn super-de-luxe zeilbootjes. Sjonge, wat een arme boel in Indië, en hoe boeiend en rijk was ons leven!

Als je erg ver wilde, ging je naar Tjimelati boven Bogor. In die tijd waren zwembaden buiten de steden meestal alleen maar een cementen bak met water, punt. Nauwelijks een paar badhokjes. Geen muren er om heen. Van het zwembad af zag je de sawahs terrasgewijs aflopen tot een razende bergkali. En soms renden we langs de galangans naar zo'n kali toe om "voor de afwisseling" in de kali te duiken en dan weer terug! Man, je kon je plezier nóóit op - en alles was zó pril en natuurlijk en mousserend vers. Zonder beton en staal en glas en plastic . . . ! Maar wie kan dat ooit begrijpen in deze moderne tijd?

En eens in de zoveel maanden bracht je vrienden naar Priok die voor hun verlof naar Holland gingen. Of verder gingen studeren. Dan ging er weer een goeie sobat uit je leven - en kwam na een paar maanden wel weerom. Dóórgaan met ademhalen! En een heel enkele keer kwam zo'n sobat ondanks herhaalde verzekeringen nooit meer terug. Of kwam - erger nog - als een vreemde terug. Met rare smaken en raarder tingka's Die kwamen zogezegd "geciviliseerd" terug uit hoog-cultureel Europa. Ook wij zouden vroeger of later voorgoed naar Holland gaan, naar "das Schönste was es gibt auf der Welt", nietwaar?
Tja, en nou zitten we hier. En toen al, ja?





Wanneer U per giro bestelt (de giro naar Tong-Tong, dus niet naar het giro-kantoor) vult U dan niet het bedrag in? We moeten er namelijk nog de porto bijrekenen. U krijgt met de bestelling altijd een afrekening van ons!

Een aangrijpend P.S.

P.S. Weet je, Tjal, wat mijn binding met **jou** nog steeds is: mijn vader. Die hield van iedere korrel aarde, die hij in Indië als planter onder zijn voeten kreeg...... Hij stierf 1 januari 's ochtends, 1969. In het Diaconessenziekenhuis in Leiden. Hij overleed op een stoel voor het raam, toen hij een appel schilde, om half zeven 's ochtends. Zijn kamergenoot, een echte Hollander vertelde me, dat hij met mijn vader nog een discussie had over het "schillen"... een Hollander snijdt naar zich toe, en mijn vader sneed de schil van zich af. Hij zei: "Zo heb ik het vanaf mijn jeugd altijd gedaan... van me af..." legde het mes plotseling neer, en was dood. Ik had nog een huis vol late Nieuwjaarsvierders, jongelui ook. De telefoon ging, ik er vrolijk naar toe, en toen hoorde ik, dat mijn vader was overleden en ze durfden mijn moeder niet te bellen...... Paniek!
In de week voor zijn dood zocht ik hem twee keer op. Hij mocht al gauw naar huis, maar was niet goed, had een kleine operatie achter de rug. Bij het ene bezoek zaten die ruimtevaarders in de lucht en drongen net door de atmosfeer heen, en hij zei tegen me: "Kind, mijn tijd is voorbij, ik kan het niet meer volgen, dus ik moet er mee ophouden..." Ik zei: "Waarom moet jij nu ophouden te leven, als je iets niet meer volgen kunt?" Hij zei: "Ach, ik heb altijd alles nog kunnen volgen en begrijpen...... mijn eerste Ford, in 1921, op Pekalongan... tien keer bandepech als je op tjelengjacht ging... je deed alles zelf en prutste maar wat. Je had geen garages en dure monteurs nodig, met je javaanse chauffeurtjes kon je het zelf altijd wel aan. Elektrificatie van de fabriek......ik heb het allemaal zelf met mijn toekangs gedaan...... Huizen, waterleiding...... ik ben geen architekt, maar ik heb het zelf allemaal gedaan...... ik bouwde goede huizen, beter dan die dure flats, waar jij in woont, met mijn javaanse mandoers en toekangs...... we deden het goed. Waterleiding...... zwembaden...... alles met mijn toekangs...... ik kon alles, en begreep alles. Dit is reusachtig...... maar ik merk nu, dat ik er niet meer bij hoor. Ik kan beter verdwijnen."
Twee dagen voor zijn dood vond ik hem verward. Hij zei tegen mijn moeder en mij en Gerda, dat hij "Bijna twintig jaar in Holland verprutst had...... als hij beter was, dan ging hij toch naar Java terug...... hij had idee om brieven te schrijven naar allerlei direkties van suikermaatschappijen...... hij maakte zich zorgen over de suiker, wilde zijn oude rietsoorten terugvinden...... hij wilde met de bevolking van Taloen en Blitar praten... hij had nog enkele adressen in een boekje..." Wij in paniek, toen we naar huis gingen. Mijn moeder helemaal overstuur. Alleen mijn Gerda zei: "Ach, Opa, zo schattig...... waarom vinden jullie hem nu direkt verward, als hij eens eindelijk weer praat over de dingen, die hij GRAAG zou willen doen...... Is hij dan direkt gek?" Op Oudejaar was mijn zuster met Hollandse man bij hem, en toen zei hij geen "onvertogen woord", sprak heel gewoon.
Toen hij dood was, zei Gerda: "Allicht Mam, maar wat had hij nou met een HOLLANDSE schoonzoon over Indië te praten...... Verklaar Opa nou niet voor gek, omdat hij echt toen met plezier over iets sprak, dat hem plezier deed......" Ik heb mijn vader veel te kort gedaan. Als kind moest ik mee over bergpassen, het Zuiderkalksteengebergte in...... ik vond er geen bliksem aan! Kamperen aan het strand van de Indische oceaan, met een stel koelies en vissers, uit de kampong gehaald...... als ik met hem meedwaalde de riettuinen in...... "Vind je het niet geweldig," zei hij dan, "die Javaanse bodem...... je steekt er iets in: komt altijd op!" "Nee," zei ik, "ik vind dat niets bijzonders...... ik houd van grote plaatsen zoals Malang...... ik vind er NIETS aan." "Jij bent een nonsenskind", zei hij dan diep teleurgesteld, "jij hebt zaagsel in je hoofd". Jammerend liep ik vaak achter hem aan, als ik mee moest op toernee door de velden. Ik wilde niet "pootje baden" in de kalie, wilde liever zwemmen in de "bak van Beem" in Wlingi...... "Je bent een lummel," zei hij dan diep verontwaardigd. Hij zat voor mijn plezier uren lang een vlieger te maken, rekende alles wiskundig uit, glasdraad, en dat ding moest met behulp van de kebon omhooggestuurd. Hij genoot ervan en ik dacht: "Ik zal nooit mijn kinderen laten vliegeren." H.E.

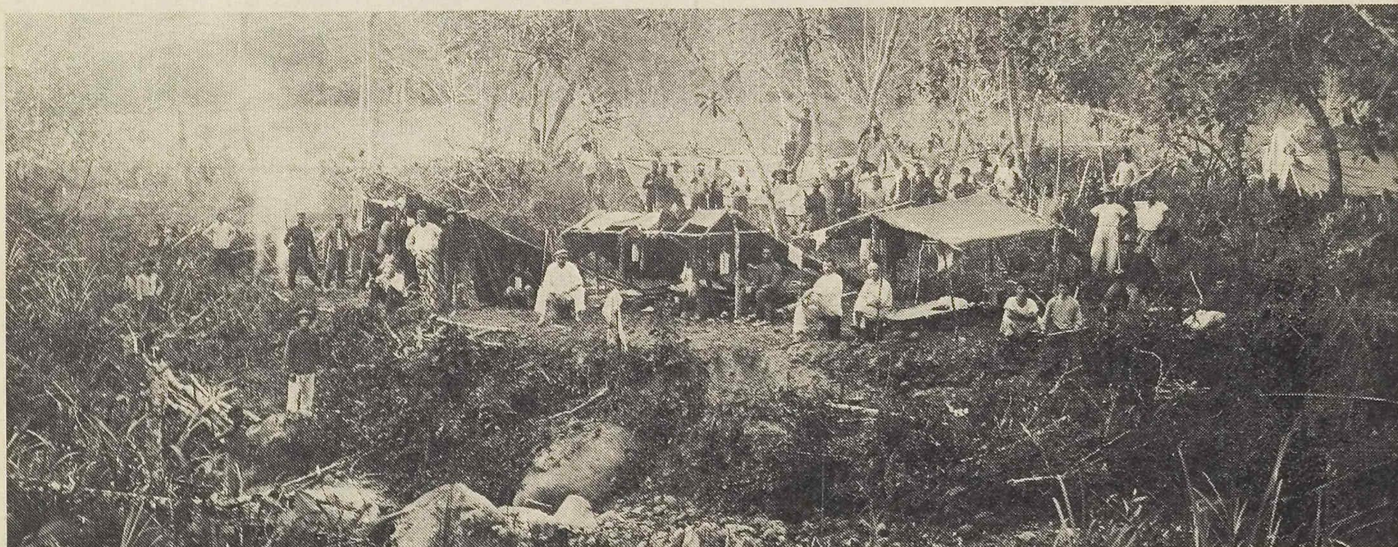
*

Laat mij - om groeiende misverstanden te voorkomen - beginnen met vast te stellen dat de schrijfster van de brief waar dit P.S. bij hoort, een goede vriendin van Tong Tong is. En dat ik haar eerlijkheid, integriteit en ruimheid van hart even waardeer als die van haar vader, die ik nooit gekend heb (helaas). Eén generatie van elkaar af, beiden uit "hetzelfde nest van het ondernemingsleven" en toch in levensvisie 180 graden van elkaar af!

We zouden bijna uitgeroepen hebben: "Hoe is het mogelijk!" als we in de loop der jaren niet uit ontelbare voorbeelden geleerd hadden, dat zulke vér uiteenlopende levensbeschouwingen tussen vader en/of moeder aan de ene kant en zoon en/of dochter aan de andere kant bij duizenden voorkomen in Indische families in Nederland. De ouders heten dan meestal ouderwets en de kinderen modern (of progressief). Overtrokken getekend: de ouwelui leefden in de "oedik" of de buitenbezittingen, de kinderen zijn „succesvol hippie".

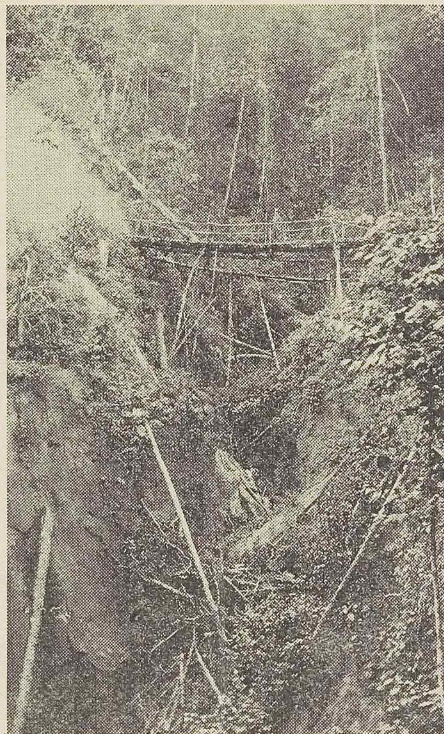
Aan de kinderen is het Heden en de Toekomst. Dat zij gelukkig mogen zijn, hopen wij allen. De "rare oudjes" aan de andere kant behoren tot de "uitstervende garde" en zoals wij weten, hebben ze het heilige kruis na: "They're done for anyway... so don't argue!" heet het internationaal: het is tóch met ze gedaan; laten we dus niet argumenteren!

En alleen maar verbaasd zijn hoe het mogelijk is dat in één generatie tijds een ontzaglijke Volheid des Levens, nl. van de oude planter in Indië, TOTAAL vergeten en verloren kan zijn. En het een uiterste zeldzaamheid wordt (en meestentijds een volkomen onmogelijkheid!) dat men tegenwoordig begrijpen kan hoe eens een man Vreugde kon scheppen in het beheersen van de wildernis in totale Vrijheid: wegen aanleggen, tuinen en akkers ontginnen, huizen, scholen en kerken bouwen, water- en krachtwerken. Bergen overwinnen, ravijnen overbruggen, van een jungle een "beschaafde wereld" maken. Zonder noemenswaardige opleiding of scholing, dan alleen zijn onverzettelijke wilskracht en zijn "magische" vermogen om over Ras, Cultuur, Taal en Tijd heen nuttige kameraadschap te kweken met toekangs en meesterschap over de meest uiteenlopende werktuigen en obèngs. Nee, dat kan je niet uitleggen. Vooral in deze tijd, nu men je "pioniersbaarden" alleen aantreft bij kletskousen in schoolbanken of



......een bivak met bamboe en atap, met een beekje voor badkamer...... *(Foto Mej. G. H. v. d. Werff)*

toneelspelers, terwijl de echte pionier honderd jaar terug "clean-shaven" wilde zijn in de verste oetan. Ja, zeg dat wel: ra-ra-ra! Nu leven wij in een wereld, waarin Alles door Anderen wordt gedaan en we hebben niet de flauwste notie van wat "dat alles" is. Terwijl onze vaders alles ZELF deden! We glijden nu door het leven langs glad geasfalteerde wegen van duizenden kilometers - we glijden over Brienenoordbruggen zonder ooit te hóeven te denken aan overspannings-belastingen - licht is een knopje; niet een krankzinnig gesjouw met aggregaten door wildernissen, dwars door duizend "kan-niet 's" heen, gedreven door Eén: Ik Zál! Huizen nu zijn fauteuils in glas, aluminium, beton, geglazuurde tegels en wall-to-wall carpet - en niet een bivak met bamboe en atap, met 'n beekje voor badkamer en alleen-maar-een-gat als wc. Waar eten rijst met djambal was en muskieten en bloedzuigers voor leven in de brouwerij zorgden i.pl.v. radio en TV.
Crazy gewoonweg, zo stóm als die pioniers waren, terwijl je toch lekker en fijn bij Drees kon zitten, toch? Want weet U wat niet uit te drukken is in begrippen die moderne mensen vatten kunnen: het Gevoel van Expansie dat je had in de oetan. de Challenge om Bergen te Verzetten...... en het DOEN ook!
Maar wat vooral elke pionier had en wat zelfs de rijkste moderne mens van vandaag hem benijdt, was zijn WERKELIJKE VRIJHEID om te doen wat hij wou, omdat er immers geen "gemassregelte" wereld was, die hem binnen paadjes en bruggetjes en maniertjes dwong. Daar bestond Holland niet; daar bestond een "Nieuw Europa" van veel nationaliteiten, waarin de Hollander heerlijk Javaans, Madurees, Sundanees en petjoek mocht spreken zoveel hij wou. En niemand dúrfde aanmerkinkjes te maken, omdat wat hij deed niemand anders kon of durfde. Hij was een soort Cassius Clay tussen petemoeien en bewaarschoolkwekelingen, die alleen konden pràten, hoe wijs ook. Maar hij DEED.
En, weet U, dat soort doen kan men tegenwoordig niet meer. Men kan alleen langs andermans geharkte paadjes memmen en er een grote bek over opzetten. En dat is alles. Hij was een David Livingstone tegenover de hedendaagse touristjes, een jager tussen culturelen.
De mooiste kant van zijn leven: dat hij in de rimboe een Kandjeng Besar kon zijn en bij zijn verlofje naar Europa in Cannes en Parijs óók Kandjeng Besar. En weer terug naar de oetan rijker zijn dan ooit met een email waskom met nasi kampoeng,



......beheersen van de wildernis in totale vrijheid...... bergen overwinnen, ravijnen overbruggen......

(Foto Mej. G. H. v. d. Werff)

gereh, sambal en taotjo...... Leven in twee werelden als Vrij Heerser en in twee TIJDEN als Vrij Heerser: de oertijd en de toekomst. Wie doet hem dat na? Niemand immers?
Mijn God, als ik denk aan wat hij miste in dat up to date ziekenhuis. Ik denk dan aan Fairchild (die de tropische "Kampung" aanlegde in Florida) en rijk en gelukkig en comfortabel sterven mocht in het duurste amerikaanse ziekenhuis, maar prefereerde terug te keren naar een kampong in de Filipijnen om zijn laatste levensdagen in een bamboe-en-atap hutje te leven op een tjot met het uitzicht over de tropennatuur die hij zo liefgehad had...... Well, some people die uphill and other people die in the bog (sommige mensen sterven in het moeras); de planter van het P.S. viel het laatste ten deel. I am sad, you know, I am really sad. Adieu, ouwe makker!

T.R.

Misverstand hersteld II

Zoals de lezer weet hebben wij in ons nummer van 1 febr. het misverstand helpen herstellen dat in sommige steden in Indonesië scheen te bestaan, dat Tong Tong in Indonesië verboden zou zijn, e.e.a. met een uitspraak van de Djaksa Agung van Indonesië Sugih Arto. Uit diverse plaatsen in Indonesië krijgen we nu bewijzen van bijval in alle toonaarden, w.o. dit Vondeliaanse gedicht:

Hoera-hoera de Tong-Tong bladen komen weer
Waarlijk Bert, 't is nu reeds de derde keer
Eerst met de hoed in de hand,
een kleinigheid Meneer
Van beetje vragen...... Lho kok er komen meer
Heusch, niet verwacht en niet gedacht
Uw zendingen hebben we altijd hooggeacht
Nu lezen wij uw bladen dag en nacht
Terima kasih en salam mesra jang heel zacht.

En nu maar hopen dat de boodschap van de Djaksa Agung ook elders mag doordringen!

DE PROFEET MOHAMED ZEI:

Drie dingen volgen een gestorvene. Van deze drie dingen keren er twee terug en een verblijft met hem. Zijn familie, zijn rijkdom en zijn werken volgen hem maar zijn familie en zijn rijkdom keren terug. Alleen zijn werken verblijven met hem.

Voor en Tegen om "Onder en Boven"

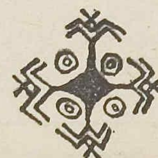
Dit is geen lesje in voorzetsels op de lagere school maar de titel waaronder U in de volgende Tong Tong verschillende reacties zult aantreffen op het artikel "Onder en Boven" in TT. no. 16 van 1 Maart.
Veel wijze, nuttige maar ook tegenstrijdige uitspraken, het is goed ook de meningen van anderen te horen. Misschien helpt het ons de weg te bepalen die wij moeten vinden in deze aanvaardbare (of niet aanvaardbare?) maatschappij.

Lilian Ducelle

DIT MOET U DOEN

1. Nooit kranten, tijdschriften of papier bij de vuilnisbak zetten. Dan worden ze verbrand. Als U ze aan de voddenman of aan kinderen meegeeft dan wordt oud papier verwerkt.
2. Weiger plastic verpakking in de winkel als enigszins mogelijk is. Koop uw aardappelen los, niet in een zak.
3. Vergeet nooit een boodschappentas, zorg dat U die plastic tas niet nodig hebt die U misschien gratis krijgt. Gratis artikelen zijn vaak de grootste "rotzooi" makers!
4. Gebruik geen kunstmest voor de tuin, maar gedroogde koemest. Ruikt een beetje (U heeft maar weinig nodig) maar is zuiver en veel beter!
5. Koop geen andere huisdieren dan de normale (honden, katten, kanaries). Géén tropische vogels, géén reptielen, géén apen, niets, niets, niets. Zolang de Nederlandse wet geen rem zet op de gewetenloze import van dieren, blijft wreedheid t.a.v. dieren bestaan en worden de dierenhandelaren rijk met hun schandelijke handel. Boycot is het ENIGE wapen om iets tot staan te brengen.

Wie meer suggesties heeft die DAADWERKELIJK resultaat opleveren, schrijf ze ons. Het lid worden van verenigingen, meedoen aan acties op papier helpen niets als we niets tastbaars DOEN!



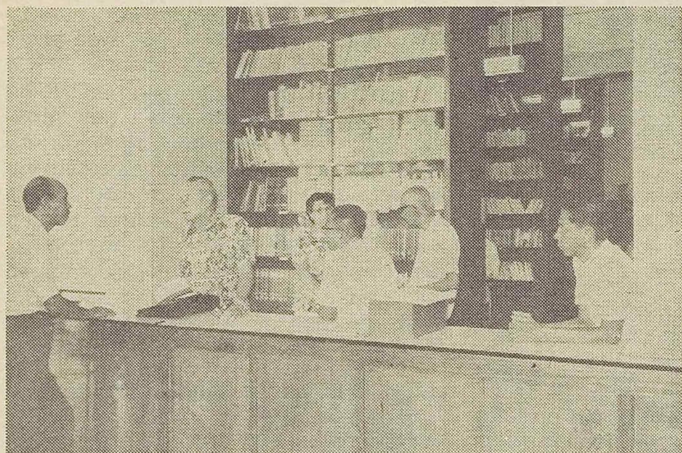
EERSTE BAANTJE VAN OUWE TJIH

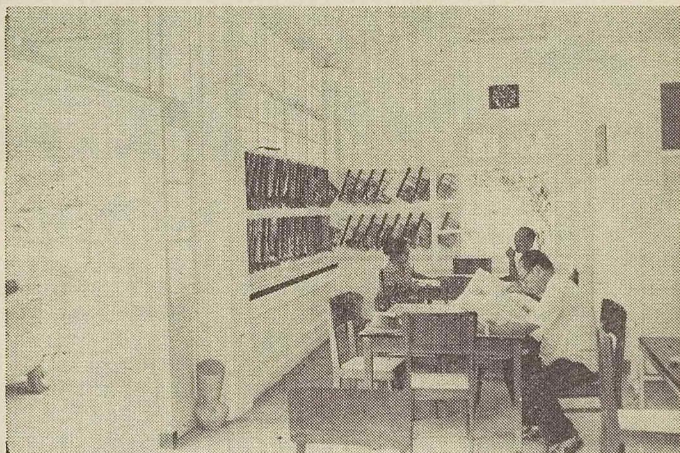
Nu ik al oud, met hart-nja niet goed, moet zelf voor alles zorgen, ook makanan; moeilijk deze, en dan ik denken aan toen-froeher ook zo, alleen toen nog jong, sterk, gezond. Beginnen werken bij waterkracht-station "Pengalengan", boven Bandoeng. Ister boven een kali met meertje, 100 meter boven station, met grote leiding naar beneden voor leveren watertoevoer naar turbines. Deze krijg dus 10 atm. druk voor aandrijven dynamo's, leveren electrische stroom aan Bandoeng 27.000 Volt. Deze centrale is 1400 meter hoog (Bandoeng 700 meter, dus al koele klimaat), maar **wij** koud, erg koud! Als wil wassen 's-morgens, eerst ijs in waskom kapot maken. Huis-nja ister 2 kamers, 1 voor machinist-electricien, 1 voor mij, (assistent). W.C. is buiten, van gedek, vlak naast helling naar beneden, voor makkelijk afvoer njang vies. Op een dah, na regen, mijn vriend, hij gaat daar zitten, misschien te hard, en w.c.-nja hij gloendoengan naar beneden met mijn vriend erin. Gelukkig niet ver; en andere w.c. wij maken op betere plaats. Tussen 2 bergen door, wij zien Bandoeng liggen, helemaal diep, in de verte. Als 's-avonds mooi, met veel lichtjes. Alleen als naar buiten, koud jouw adem kom deruit: bloes-blas-bloes, kaja stoom van locomotief. In mijn kamer, ik heb lamp van 500 Watt, stroom toch genoeg.
Meubels is alleen 2 koffers, (1 voor zitten en andere voor etensbord), en 1 bultzak op de grond met 1 bantal en goeling. Bedienden ister niet, alleen 1 katjong, kan koken alleen rijst met tempeh, en gaat weer naar huis. Dus eten 3 maal per dah koude rijst met tempeh, 's-morgens om 6 uur al, en maanden lang zo. Maar als nog jong, moet werken, heb honger en je eet maar. Kom tereh. Maar 1 keer per week, ik loop naar kampong, 1½ uur ver, berg op en af, naar toko chinees. Ik koop één hele brood, met beetje boter en kaas. Rijst met tempeh, die dah ik eet niet, maar 's-avonds ik **vreet,** hele brood met kaas op, in 1 keer. Volgende week weer zo, want geld-nja is weinig, en werken op weekloon.
Voor gezelschap ik laat koelie vangen 1 slang, in kist met gaas dervoor, en in mijn kamer op de grond. Af en toe, hij krijg 1 kodok en water. Soms, ik kijkt of hij niet bolos uit kooi, maar niet, kijken alleen vuil naar mij. Maar later, hij stink zo erg, w.c. hij heef niet, si! Daarom ik breng kist-nja naar buiten en deur open, tot slang-nja weg. Mijn vriend ook nog jong, en wij altijd samen, ister niemand anders daar. En 's-zondags, wij gaat wandelen, njang ver. 's-Nachts, altijd hele troep tjelengs om huis, gaat vechten en schreeuwen onder mijn raam, maar geweer, ik heb niet. En soms, mijn vriend en ik in machine-kamer, wij bellen op zijn zus in Bandoeng. En hij zeg "Zus, je moet luisteren, wij gaan zingen en met guitaar". En dan, hij zing met telefoon voor zijn mond en dicht bij mijn guitaar, precies als op T.V. nu. En dan hij vraag: "Zus, je vind mooi deze?" En zij zeg: "Mooi, nog meer dan"'. En dan, wij weer zingen. Kosten niets, dienstgesprek toch? En een keer, zij vraag vriendin en toen luisteren om de beurt.
Dikwijls kom chef uit Bandoeng, en op een keer, ik vragen meer salaris, dan ik kan meer eten brood. Bovendien, wij leven als Robinson Crusoe, alleen hij niet koud en zonder tjeleng. Maar hij zeg: "Kan niet, later kan wel misschien". En toen ik vragen ontslag. Alleen jammer voor mijn vriend, want wij echte vrienden en samen gezellig en nu kan niet meer uitzenden muziek naar zus in Bandoeng. En toen kom vervanger en ik weg. En toen al.

K.M.G.

P.S. Tjalie, als iets niet goed, verbeteren ja?

G.I.K.I. WERKT MET UW STEUN!





Aan de djalan Pemuda 64 (vroeger Simpang, het oude IEV-clubhuis) heeft de Jajasan Gita Kerti (G.I.K.I.) haar leeszaal en bibliotheek; in het paviljoentje ernaast woont Ben Horst, de spil waarom het omvangrijke werk van deze organisatie draait. Dank zij zijn beleid en vindingrijkheid en het enthousiaste en ijverige personeel is heel wat nuttigs tot stand gekomen. Zoals deze leeszaal waar duizenden boeken op allerlei gebied voor iedere leer- en leesgierige bereikbaar zijn gesteld. De laatste kranten en voor zover ontvangen, de nieuwste tijdschriften in Indonesisch, Nederlands en Engels. Er komt gelukkig geregeld en veel binnen, dank zij uw bijdragen. Er is een leestrommel-centrale, leesmappen met allerlei bladen voor het gezin. De verdiensten hiervan komen ten goede aan de steunverlening aan bejaarden en behoeftigen. Niets wordt weggegooid, de alleroudste stukgelezen bladen brengen verkocht nog wat centjes binnen.
Denkt U aan uw gelezen tijdschriften? Niet alleen Libelle, Margriet en Viva (voorlopig NIETS meer daarvan sturen, we hebben er al teveel van!) maar ook hobby/handwerkbladen, modebladen, technische en kindertijdschriften. Politiek en sex selecteren we uit, die zijn de dure portikosten niet waard. Ook Panorama is niet bepaald een paradepaardje van onze Westerse beschaving. Er zijn hier goed bekeken, heel weinig werkelijk behoorlijke bladen, maar stuurt U wat U hebt? Dank namens Giki!!

L.D.

(Foto's Dr. Soetjahjo)

EXAMENTIJD

Aangezien ik met een, voor mij tamelijk groot, probleem zit en U mij de meest geschikte instelling leek, wilde ik U vragen, of U mij enige informatie en/of informatiemateriaal, liefst in de vorm van boeken, zou kunnen sturen over het onderwerp "De Indische Nederlander nà de Tweede Wereldoorlog.'

Ik zit namelijk in de 5de klas van de H.A.V.O. en heb voor Aardrijkskunde als speciaal onderwerp dat gekozen, maar ik had niet gedacht, dat het zo moeilijk zou zijn om enige literatuur hierover te verzamelen.

Om heel eerlijk te zijn is het enige, wat ik te pakken heb kunnen krijgen en wat ik kan gebruiken het boekje "Indische Nederlanders" van Drs. G. L. Cleintuar, maar ik denk niet, dat mijn leraar dat voldoende zal vinden. Nu hebben wij wel boeken over Indië en Indonesië, maar daar staat vrijwel niks in over de Indische Nederlanders-sec. Nu ben ik mij er wel van bewust, dat ik tamelijk laat serieus naar literatuur ben gaan zoeken - ik heb m'n tentamen, waarin ik ondervraagd zal worden over dit onderwerp al in April.

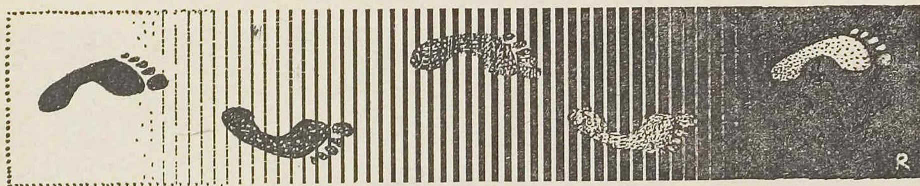
Als U me zo spoedig mogelijk enige informatie, ook adressen, waar ik eventueel ook iets te weten zou kunnen komen, zou kunnen zenden, zou ik U zeer dankbaar zijn.

S.N.

Het is weer examentijd en elk jaar weer komen er bij onze redactie zulke verzoeken binnen met een frequentie van twee per week. De verzoeken komen binnen van zowel Indische als Hollandse scholieren. U weet het natuurlijk al: we moeten ze zonder meer teleurstellen, want studies over de Indische Nederlander zijn er niet en zijn er nooit geweest op één na van Koks en één van Blumberger (over het vooroorlogse Indië, zwak en nergens meer verkrijgbaar) en na de oorlog zijn er twee slappe studies geweest van socialistische studenten die de openbare markt niet gehaald hebben. Als over een jaar of vijftig ook de laatste Indische afstammelingen onzichtbaar geworden zijn (want huidskleur slijt op de lange duur ook!), zal de laatste herinnering aan een Nederlands imperium totaal verdwenen zijn, ook uit onze universiteiten. En zijn we allemaal braaf teruggekeerd tot ons smetteloos kolonieloos kleinburgernestje. Hoe was het ook weer?...... "Sic transit gloria mundi......" Want als zelfs de Indische groep het GOEDE boek van Cleintuar niet kennen wil, waarom zou de middelbare scholier de Indischman willen kennen?

T.R.

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD



DJAGA ROEMAH

Naar aanleiding van het verhaal van Yvonne over De Djaga Roemah (TT. 15-3-1973) wil ik u het volgende vertellen.
Volgens mijn oma had haar huis ook een djaga roemah. Dat bleek wel door herhaaldelijk slaan van de deuren op een bepaalde tijd 's avonds. Wij waren een beetje bang maar oma zei dat het geen kwade geest was, maar een goede.
Ik vroeg haar waarom wij die geest nooit te zien kregen en hoe zag hij er uit? Mijn Oma antwoordde dat de geest vele gedaanten had. Wij hoorden hem dus wel elke avond, maar te zien kregen wij hem niet. Ook vertelde oma zo terloops dat mochten wij de djaga roemah zien wij niet bang hoefden te zijn, integendeel, als de geest aan ons zou verschijnen, bracht het geluk.
Overdag vergaten wij dit verhaal over de djaga roemah, maar 's avonds dan kwam de angst hem ooit te ontmoeten weer naar boven. Alleen was de angst nu gepaard met hoop, want had oma niet gezegd dat hij geluk bracht?
Het was op een bepaalde avond toen ik alleen buiten zat. De hemel was bezaaid met sterren en terwijl ik zo naar boven keek en de Grote Beer bewonderde, kreeg ik opeens kippevel. Er keek iemand naar me. Ik durfde mijn hoofd haast niet om te draaien maar ik deed het toch. Verstijfd van angst keek ik om. En wat ik toen zag! Ik vond mijzelf dapper dat ik niet hard gillend wegliep, maar later dacht ik als je stijf van angst bent, kàn je niet eens opstaan, laat staan lopen! Ik zag twee grote honden met ogen waarin vuur straalden, de tong hing uit de bek. Was het een seconde of was het een minuut, mij leek het een eeuwigheid, toen ik opeens zacht bellengerinkel hoorde en de honden in het donker verdwenen. Langzaam stond ik toen op en zacht ging ik het huis binnen. Ik vertelde het mijn oma en vroeg haar of het de djaga roemah was. Ze haalde haar schouders op en zei dat dat wel kon, immers de djaga roemah had vele gedaanten?
Nadien was ik niet bang meer 's avonds als ik de deuren hoorde slaan terwijl er niemand in de buurt was. Deze geluiden duurden zo lang mijn oma leefde. Toen ze stierf was dit deurenslaan nooit meer te horen. En ik heb de djaga roemah nooit meer teruggezien in welke gedaante ook.
En nu vraagt u zich misschien af of de djaga roemah mij geluk heeft gebracht? Ik dacht wel dat ik veel geluk heb gehad. Natuurlijk zijn niet al mijn wensen in vervulling gegaan, maar voor een mens is het beter dat een paar wensen open blijven staan.
Ik heb nog wel een grote band met mijn oma, ondanks dat ze dood is. Na haar dood droomde ik heel vaak van haar. Ook toen of vooral toen ik naar Holland ging, droomde ik zo vaak van haar. Prettige en minder prettige dromen, maar altijd over oma, net of ze mij wenkte bij haar te komen, in al die dromen. Ik vertelde het mijn ouders die toen nog in Indonesië zaten. Mijn moeder gaf toen de baboe opdracht op een bepaalde avond bloemen te strooien op een viersprong en wierook te branden. Ze schreef mij wat ze gedaan had. En gek, daarna heb ik nooit meer over oma gedroomd. Maar ze blijft in mijn gedachten. Want mijn oma is een deel van mijn goeie ouwe tijd!

A. B. Nagel-Nijs

Herinneringen...

De tijd in Djocja heeft haar veel stof voor verhalen gegeven. Wij woonden eerst naast de kraton in een huis met 'n slokan naast de straat. De grootste indruk, die ik toen had, was een optocht met de vlag van Mohamed tijdens een epidemie, en het bezoek van twee dametjes, erg Indisch, die wanhopig bij mijn vader, die Landraadvoorzitter was, kwamen bekennen, dat ze de man en vader hadden proberen te vergiftigen in zijn thee. Mijn broertje en ik rilden van angst en medelijden.

Het liep gelukkig goed af, want de man overleefde het en ik ben overtuigd, dat mijn vader en zijn collega's, vervloekte élitaire kolonialisten, toch ja? het getoetoept hebben. Ze hebben ook lekker gegeten bij een hotelier, die zijn vrouw vergiftigd had en een lange straf had uitgezeten en daarna toch weer begonnen was.

Ons tweede huis in Djocja was het eigendom van de toenmalige Kroonprins, die op bezoek kwam met pajonghouders en sirihdraagsters in de voorgalerij bij vader; twee gichelende zusjes bij moeder en mij en mijn broertje, die in een Jappenkamp omkwam drie maanden voor de vrede met Japan. We mochten opblijven met een glaasje stroop. De prinsesjes wilden dolgraag alle kasten bekijken, het hele huis, de keuken en moeder mocht toen regelmatig in het vrouwenverblijf komen, om naar de serimpidanseressen te kijken.

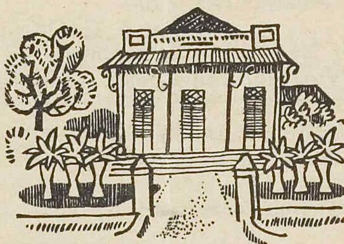
Ze las ook veel historie over de Hindoe-Javaanse beschaving en heeft heel mooi dat beschreven in veel verhalen (ik ben te moe, om precies te vertellen in welke), maar het is dikwijls erg mooi.

Ik kan de "Tienduizend Dingen" (de titel van één van moeders boeken) onmogelijk allemaal beschrijven, maar ik wil zo graag als een schorre stem in de kring van de herders bij het Kerst-gebeuren vertellen, dat ik na een lang leven vol verdriet, geluk en kleine vreugden, oneindig begenadigd door het wiegje, waarin ik beland ben, na lange jaren van piekerans over het probleem van het leven, nu ja, kan zeggen gelovend in een evenwicht tussen goed en kwaad, Tang en Yin, wit en zwart, het mystericum mali (het mysterie van het kwaad, zoals de Katholieke Kerk zegt) n'en déplaise de talrijke ruines van zovele beschavingen, die ondergingen, zoals onze wereld ook eens zal vergaan. Ik ben nooit bang geweest, om dood te gaan, wel voor pijn en afscheid nemen en hoop, dat tot het laatst zo te houden.
Bij vijf operaties vond ik het altijd een opwindend ogenblik, als je bewustzijn als een zeepbel in elkaar vlegt (het wakker-worden is minder prettig!)

Maar wat ik eigenlijk wilde zeggen, nu ik het nog kan: ik ben geen geboren schrijfster, maar wist zeker op mijn 13e jaar, dat ik geschiedenis wilde studeren en er ligt een onuitgegeven biografie in de kast, die ik moeder beloofde af te maken. Ik liep bij toeval tegen het onderwerp aan en heb er tien jaar met horten en stoten aan gewerkt, als leerling van Professor Huyzinga, die ons studenten ernstig waarschuwde tegen figuren als Emil Ludwig. Een stem uit het auditorium: "Professor, hebt U "Napoleon" van Ludwig gelezen?" Een beteuterd, vergeestelijkt gezicht van de Groningse landman moest "Nee" zeggen!

Laat ik nu zeggen, wat mij op het hart ligt. Natuurlijk hebben wij in onze koloniale tijd luchtig over veel leed van de Indonesiërs heen gelopen. Wat een troost is het te bedenken, hoe vriendelijk het grootste deel van de kleine boengs was voor en na de onafhankelijkheids-oorlogen. Wij konden toch tijdens de communistische aanzet, waarbij mijn vader als lid van het Hof in Batavia, op de lijst van de mensen stond, die opgeruimd moesten worden, doodleuk met moeder alleen in de bergen een frisse neus halen en moeder moest toen een dorpshoofd op zijn donder geven, dat hij een man liet afrossen, waarvan hij dacht, dat hij een deken van ons gestolen had. "Saja Njonja Perisiedent".
Een zaal vol Indische mensen voelt zo gezellig aan; "vuile roetmoppen uit den Oost" allemaal en wij zijn zo schoon van lijf door het 2 x per dag mandieën op een houten vlondertje in de badkamer met een uitlaat, waar dikwijls een slangetje door het kippengaas mocht kruipen. Brr, wat eng toch, die vieze beesten. En de fles op de kamarketjil? En onze Islamitische bedienden met het rituele baden in de put voorgeschreven, "al die vieze zwartjes".
Ik zou zo graag alle lezers van Tong Tong, dat toch in de loop der jaren steeds beter is geworden, dank zij Tjalie en zoveel anderen en zonder subsidie, uit de verte toewuiven voor het te laat is en dwars tegen alle botte en lompe onvriendelijkheid van veel van mijn landgenoten met toch ook zo goede eigenschappen, me in een grote kring voelen van mensen, die van goede wil zijn en ze veel geluk en voorspoed toewensen; de tanden op elkaar, lui!

(Dank aan de dochter van Maria Dermout voor haar "Herinnering" en we wensen haar een goede gezondheid toe!)



TOKO TONG TONG

Prins Mauritslaan 36, Den Haag

Dagelijks geopend van 9 — 4 uur. 's Zaterdags van 10 — 1 uur.

's Maandags tot 1 uur GESLOTEN

Bestellingen ook telefonisch 070-54 55 00. S.v.p. niet na 5 uur bellen!

UIT ONZE "EETHOEK"

Zelf gemaakte (niet uit de fabriek) ketjap van de beste kwaliteit die momenteel op de markt is. Ouderwets goed!

750 cc fles *f* 4,60

Voor de asem-stroopliefhebbers

ASEM STROOP

Helder, geen bezinksel, erg zuinig in gebruik en verrukkelijk zuiver van smaak.

750 cc fles *f* 4,60

Keuken-asem *f* 2,70

Gezuiverde asem, klaar voor gebruik in alle gerechten en gorengans.

Plastic jampot vol, erg zuinig in gebruik Porto *f* 1,75.

Een voordelig huishoudpakket: 1 fles asemstroop - 1 fles ketjap - 1 pot keukenasem inclusief porto *f* 15,—. Als U alles apart besteld komt U guldens duurder uit! Vanwege de hoge porto kosten!

Vamu-sambelans:

Sambel heet - sambel gewoon en nu ook boemboe Nasi Goreng. De lekkerste en makkelijkste die U ooit geproefd heeft. Er hoeft niets meer bij (behalve de vleesjes en oedang). Zo in de pan, rijst erbij, klaar!

Kroepoek oedang 150 gr. *f* 1,50

Boemboe Saidja

Rawon - soto ajam - soto madoera - goelai -karee *f* 1,15

Kwee semprong *f* 1,80

Spekkoek cake *f* 2,30

Kerak gendar (rijstkripik)

verlaagd in prijs ½ pond *f* 3,50

asemkoekjes per ons *f* 1,—

idem per half pond *f* 2,25

Manisan asem (opruimingsprijs) *f* 2,25

Gelukkig is er weer **KAJOEPOETIH!**

De beste kwaliteit!

100 cc fles (porto 90 ct.) *f* 6,—

50 cc fles (porto 60 ct) *f* 3,25

Minjak angin per fl. *f* 1,50

Gondo poero olie *f* 4,50

Grote mentholstift *f* 8,75

Kleine mentholstift *f* 4,75

EEN FIJNE COLLECTIE

handgeschilderde Chinese briefkaarten en schilderijtjes (rijstpapier) door de bekende kunstenaar Tjen Tjauw Soe.

Origineel en uniek! briefkaarten *f* 3,50 - schilderijtjes *f* 20,—, ingelijst *f* 27,50

CORRESPONDENTIEKAARTEN
met Indische vignetten

in groen - grijs - wit - geel (10 kaarten met enveloppen)

Per stel *f* 1,50 5 stel *f* 7,50 inclusief porto (de vorige keer abusievelijk 4 stel gezet, moet 5 stel zijn dus 50 kaarten met bijbehorende enveloppen)

Profiteer van deze opruimingsprijs!

IN MEI AANSTAANDE UITSLUITEND ZATERDAGTOKO!

(Zie voor nadere mededelingen volgende Tong Tong).

Bijzondere aanbieding:

De school van Ned. Indië
3e tot en met 8e jaargang (1912-1918) 6 delen *f* 100,— plus *f* 6,— porto

Elseviers Wereld der Dieren

Lagere dieren - vissen - amfibieën vogels - zoogdieren - insekten *f* 15,— per deel (eerst *f* 20,50) porto *f* 2,25

ZOJUIST VERSCHENEN:

Ali Bin Joesoep - Roman uit de nadagen van het voormalige Nederlandsch-Indië
door A. G. Deelman

***f* 24,50 + *f* 2,25 porto.**
Verkrijgb. bij Boekh. Tong Tong

BOEKHANDEL TONG TONG

Voor de keuken:

Chinees kookboek, Nancy Chih Ma *f* 4,90
Tête a tête, Wina Born *f* 4,90
Gezonde schotels, W. Born *f* 4,90
Eenvoudige dineetjes, Carla Lee *f* 4,90
Lekker koken, R. Lotgering-Hillebrand *f* 4,90
Ovenschotels, Joanita & Carla Lee *f* 4,90
Van mond tot mond, recepten verzameld door Tong Tong *f* 3,90
Oosterse keukengeheimen, Yü Fei *f* 6,90
Weten wat lekker is, Lidya Winkel *f* 5,25
De rijsttafel thuis, A. G. J. Flach-te Velde *f* 7,90
Rijstgerechten uit alle windstreken, Tomi Egami *f* 7,90
Rijsttafelen, Lia Warani *f* 4,90
Lekker koken van Sabang tot Merauke, Lin Scholte *f* 10,90
Keijner kookboek *f* 10,50
In de Zuid-Amerikaanse keuken *f* 23,90
De moderne Indonesische keuken, Y. Johns *f* 22,50
Groot nieuw volledig Indisch kookboek, Mevr. J. M. J. Catenius v.d. Meijden *f* 19,90
Kookboek van de Amsterdamse huishoudschool, C. J. Wannée *f* 10,—
Het Haagse kookboek, F. M. Stoll en W. H. de Groot *f* 10,—

Voor natuurliefhebbers:

Het kleine kamerplantenboek, Rob Herwig *f* 4,90
200 Heesters in kleur, Jaap Hage *f* 14,50
201 tuinplanten in kleur, R Herwig *f* 12,50
Kamerplanten van deze tijd, August Güse *f* 8,90
Van week tot week in eigen tuin, G. Kromdijk *f* 12,50
Vaste planten voor Uw tuin, R. Herwig *f* 9,50
Tuinheesters, deel I, R. Herwig *f* 8,50
Orchideeën in huis, W. Haber *f* 21,50
Tuinboek voor de tropen, L. Bruggeman *f* 37,50

Boeken uit "onze" oorlogsjaren:

Op reis met de "Special Party", P. Scholten (incl. porto) *f* 18,—
De KNILM vloog door...... G. J. Hagens *f* 27,50
Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog, E. v. Witsen (incl. porto) *f* 29,50
Setengah mati, E. Thomson
Nederlandse vrouwen in een Japans interneringskamp, Mary Brückel incl. porto samen voor *f* 19,—

*

Mystiek:

Op de drempel van het onzichtbare, M. Gillot *f* 15,—
Helderziendheid in ruimte en tijd, G. v.d. Zeeuw *f* 17,50
Geesten en demonen, H. Harrer *f* 22,50
Sai Baba, de wonderdoener, door Howard Murphet *f* 15,90

Kruidenboeken:

Kruidengids (herkennen, verzamelen, gebruik) Ingrid Gabriel *f* 13,50
Boek der geneeskruiden, A. Dinand *f* 12,90
Lexicon der geneeskruiden, Mellie Uyldert *f* 35,—
Onze geneeskruiden, T. Braem van *f* 25,— voor *f* 20,—
De kleine dokter, A. Vogel *f* 26,70

*

Diversen:

Handboek voor vervuild Nederland *f* 12,50
Tegels lichten, A Hofland *f* 14,50
Gesprekken met bekende Nederlanders, G. Bomans *f* 8,90
Statistisch zakboek '72 *f* 8,50
De Koran, Prof. J. H. Kramers *f* 14,90
Jungle, A. v. Kampen *f* 17,50
Verzameld werk, Maria Dermoût *f* 34,50
Herinneringen uit 3 tijdperken, Margono Djojohadikusumo *f* 24,50
Het oude Nederlands-Indië, memoires van Mr. J. A. Jonkman *f* 38,—



Alleen bij vooruitbetaling. Minimum f 5,— van 1 tot 3 regels, per regel meer f 2,— meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer f 1,50 meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal f 2,50 meer.

Te Koop: prachtig Ind. Landschap (olieverf) voorstellend: Waringin aan het water. Formaat: 50 x 65 cm., prijs f 1200,— Inl. Tel. 05280 - 6 78 75.

Informatrice zoekt vrij étagetje in Amsterdam, alleen of met vriendin. Tel. 020 - 44 28 51; toestel 238

Van de TV ! ! ! in 5 min. 16 satées geregen en gesneden f 9,95 franco huis. Vraag folder ! ! ! Adres: H. Schabracq Postbus 9702 Den Haag. Giro Nr. 2796493

Hr. 70 jr. zoekt partner(in) v. vacantie in Indonesië Mei t/m Juli. Fotosafari. Tegen bill. vergoeding dia's v. dierb. plekjes. Tel. 02159 - 1 95 01.

Bej. echtp. (vr. ambtenaresse) zoekt wegens verk. pand door hoofdbew. onderkomen bij Ind. georiënteerde dame/gezin, event. all in. Tel. 070 - 65 72 19.

Gevr. adr.ll. L.S. te Koedoes ± 1920, o.a. Busselaar, Snabeljé, Lena en Cor Bakker, Hans de Graaf, Corrie v. Amstel. Tel. 070 - 60 91 87.

Welke Indonesia-tourist wil pakje v. 1 kg. meenemen v. Mevr. Hhd. Hatta, Djakarta. Gaarne fam. in Arnhem/omstreken. Corr.: Mevr. M. H. le Fèvre-Lepp, Jan v. Embdenweg 14, Oosterbeek (Gld.)

Wie heeft voor mij een oud, origineel, compleet Ma-jong spel te koop? J. Roodenburg, Sportlaan 306, Den Haag. Tel. 070 - 63 85 73.

Te Koop: 2 Koningstijgerklauwen, ongezet, voor f 30,— en f 50,— Tong-Tong, Pr. Mauritslaan 36, Den Haag.

Mailorder Reflex. Handels-, financ. en Ass. Kant. Verk./Verh. v. bungalows; Torrevieja (Spanje). Verzekeringen, beleggen, geldleningen. N.B. Autoverzekeringen. Premie in 2 of 3 termijnen. Vraag vrijbl. inl. 2e Schuytstr. 84, Den Haag. Tel. 65 40 49.

JASKI - Postbus 384 - Hilversum, vraagt te koop: Smalfilms, Boeken, tkn., geschr., schild. van Ned. Indië. Br. met prijsopg.

Gevr.: A. C. Deenik: Soendaasch Proza en Poëzie; v.d Dussen en Duynhouwer: Sundaas voor de practijk;Preanger Tourist Guide en andere Sundase litt. Dichtbundels v. Noto Soeroto. Tel. 070 - 66 63 54.

Te Koop: flatje in Alicante, geheel compleet gemeubileerd. Tel. 020 - 41 61 09.

Gevr. logeeradressen v. Bogor en Jogjakarta. Br. in Ned. taal aan: Louise Bourdil-Rotteveel, 52 Cours Mirabeau, p/a Grand Café Leydet, Aix-en-Provence 13100, Frankrijk.

☆

plaats een Ting Ting altijd raak!

☆ ☆

Hete sambal — Niet hete sambal

Sambal ebi — Sambal Taotjo

VAMU NEDERLAND

Wateringen. Telefoon 01742 - 32 80

Binnenkort komt de Boogie-Woogie op de markt.

Ketjap.

Gewoon - Sedang		Witte dop
Zoet - Manis		Gele dop
Zout - Asin		Rode dop

Kroepoek oedang — Ketjap

SELAMAT TINGGAL NEGERI BELANDA

Kita tidak dapat memberi rumah di Indonesia akan tetapi dalam hal ini adalah di Fuengirola (Spanje Selatan). Turutlah dengan kita, kita tidak paksa.

Wij bieden aan: Ruime flats, prachtige villa's voor vacantieverblijf, verhuur, of permanente bewoning.
In maart organiseren wij bezichtigingsvluchten tegen lage prijs. Bij aankoop wordt de prijs van Uw vliegticket verrekend.
Vraagt vrijblijvend onze folders of maak een afspraak voor een persoonlijk onderhoud met Investment Service, Valeriusplein 124, te Alphen aan de Rijn.
Telefoon 01720 - 7 57 96.

HOTEL "DE RUITER" — HOUTHEM
bij Valkenburg (Z.L.), St. Gerlach 43,
tel. 04406 - 29 86

- Riant uitzicht op het Geuldal
- doet denken aan de mooie rustige omgeving van de Preanger
- Zeer geschikt voor diegenen die op medisch advies een rustkuur moeten ondergaan
- Met dieet-patienten wordt rekening gehouden

Alle kamers centraal verwarmd en voorzien van warm en koud stromend water.
Prijzen per persoon en per dag; incl. bediening en B.T.W. Logies en ontbijt f 15,— Volledig pension f 25,—. Kamer met toilet en douche f 19,—. Kamer met voll. pension, douche en toilet f 30,—.

Tric Trac - Surakarta

Twee gezelschapspelen in één doos f 24,50

Tric Trac kent U misschien wel, Surakarta (een oud spel uit Midden Java vroeger gespeeld met schelpen of steentjes) is een spel van snel reageren, vooruitzien en juist analyseren. Een boeiende avondvulling!

ABONNEE'S 

WERFT ABONNEE'S ! ! !

KAJOEPOETIH-OLIE

De beste kwaliteit die we konden krijgen. Neem nu een fles (hoop dat U 'm niet nodig hebt!) want straks is het weer wachten op een nieuwe zending. 100 cc. fles f 6,—. 50 cc. f 3,25 (porto 90ct-60 ct.)